

driemaandelijks tijdschrift
zesde jaargang nummer 4
december 1983

Orgelkunst

ORGELKUNST

Vide jaargang, nummer 4 — december 1983

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door de v.z.w. Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst.

Hoofdredakteur

Kamiel D'Hooghe

Redaktieraad

Antoon Fauconnier, Pierre Hardouin (Fr.), Bernard Huys, Dr. Ewald Kooiman (Ned.), Ghislain Potvlieghe, Patrick Roose, Dr. Harald Vogel (B.R.D.).

Medewerkers

Jef Braekmans, Berten De Keyzer, Ignace De Sutter, Jos Meersmans, Paul Raspé, Edmond Saveniers, Raymond Schroyens, Maurice Truyers, Francis Van Bree, Koos van de Linde (Ned.), Kristiaan Van Ingelgem, Jan Van Landegem, Gabriël Willems.

Secretariaat

Agnès Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen

Rekeningnummers op naam van « Orgelkunst », Grimbergen

België : K.B. 436-6204991-57

Nederland : Spaarbank Limburg : 85.89.45010

(Postgiro Spaarbank Limburg : 105.81.80)

Abonnement

België : 380 F.

Nederland : 23,- Gld

Andere landen : 450 B.F.

Steunabonnement : min. 500 F.

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.

Nadruk van artikelen uit dit nummer zonder toelating van de redactie is verboden.

Inhoud

		blz.
Voorwoord	<i>K. D'Hooghe</i>	3
Werklijst anno 1885 van L.B. Hooghuys Aangevuld met Notities en Realia	<i>P. Roose</i>	4
Carl Theodorus Pachelbell Een «enigmatisch» muzikaal emigrant	<i>K. Stout, P. Roose</i>	15
Aspecten van de muziekinstrumenten- expo te Brugge, 1983	<i>G. Willems</i> <i>J. Vander Beken</i>	23
Weekend Flor Peeters in de abdij te Tongerlo	<i>G. Peeters</i>	27
Orgelpunten: een tentoonstelling van tekeningen van orgelfronten, schilde- rijen van kerkinterieurs met orgel, orgels en orgelfragmenten	<i>A. Fauconnier</i>	31
Bouwstenen - Dudzele	<i>Gh. P. - P.R.</i>	38
Ter Bespreking	<i>Gh. P.</i>	43
Mededelingen		44
Agenda		50
Orgeltijdschriften		50

Voorwoord

1983 was voor Orgelkunst een jaar waarin heel wat gestoffeerde artikels verschenen over diverse onderwerpen. De reacties hierop waren meestal waarderend.

Er wordt gesteld dat Orgelkunst overkomt als ernstig, degelijk en wetenschappelijk. Er wordt beweerd dat het tijdschrift moeilijk toegankelijk zou zijn voor buitenstaanders. Men suggereert zelfs dat een (geheim) genootschap of loge dit alles gesloten houdt. Verder blijkt er behoefte te zijn aan meer vulgariserende lectuur, toegankelijk voor een ruimer publiek.

Voor deze bemerkingen is de redactie dankbaar. Zij zal er trachten de nodige conclusies uit te trekken voor de volgende jaargang.

In 1984 wordt inmiddels de zevende jaargang boven de doopvont gehouden met vier nummers die zoveel mogelijk als themanummers zullen uitgewerkt worden. De orgelmakers Van Peteghem, Van Loo, en nevenfiguren tussen Rococo en Romantiek in Oost- en est-Vlaanderen komen uitvoerig aan de orde, en dit aan de hand van veel recent onderzoekingswerk.

Het orgelonderwijs, zowel professioneel als amateuristisch krijgt aandacht, terwijl de orgelmuziek van Cornet, Frescobaldi en anderen zal beschreven worden.

Een overzicht van de nieuwbouw en van de orgelrestauratie in Vlaanderen opent hoopvolle perspectieven en zal het bewijs leveren dat het noeste werk van « Orgelkunst » inspirerend werkt.

Graag doe ik andermaal een beroep op alle festivalverenigingen, orgelorganisaties, orgelconcertcomités, orgelkringen, orgelonderwijskringen, orgelmakers, orgelrestaurateurs, uitgevers en publicisten om gegevens over hun activiteiten bekend te maken. De redactie zal er de nodige plaats voor inruimen om er de aandacht op te vestigen.

In 1984 wil de redactie ook zoeken naar verruiming door het contacteren van nieuwe medewerkers en het streven naar artikels met enigszins meer vulgariserend karakter.

Voor het gestelde vertrouwen dank ik onze lezers zeer oprecht. Voor een vlugge overschrijving van uw abonnementsbijdrage dank ik U bij voorbaat. Voor de Nederlandse abonnees is het rekeningnummer gewijzigd. Gelieve de voorpagina hierover te raadplegen.

Een heilvol 1984 !

K. D'Hooghe
Hoofdredacteur

Werklijst anno 1885 van L.B. Hooghuis

Aangevuld met Notities en Realia

Patrick ROOSE

Typerend voor de desinteresse van de 20ste-eeuwse organografie voor het orgel en zijn bouwers in de tweede helft van de 19de eeuw, is het feit dat over een kwalitatief hoogstaand orgelbouwer als L.B. Hooghuis (1822-1885) pas in 1972 een eerste afgelijnde biografische nota verscheen, nl. in het Nationaal Biografisch Woordenboek (tekst van A. Verberne). (1)

Daarna komt de familie Hooghuis ook nog voor in Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen (2). Redacteur was Gh. Potvlieghe, wiens tekst echter dusdanig gesnoeid werd door de hoofdredactie dat er L.B. Hooghuis hooguit een kwart kolom gegund werd; en dan is Hooghuis nog een van de weinige 19de-eeuwse orgelbouwers die genade vond in het oog van dit hakbijl-comité: namen als bijvoorbeeld Merklin, Schyven, Vereecken, Vermeersch zal men er vruchteloos in opzoeken (3).

Tenslotte is er de in 1981 opgemaakte eindverhandeling van St. Godfroid « De familie Hooghuis, orgelbouwers, 1787-1981 »; een gedeeltelijke samenvatting werd door de auteur onder de titel « De familie Hooghuis uit Geraardsbergen / Draaiorgelbouw in Vlaanderen » gepubliceerd in « Oostvlaamse Zanten » (4).

Hoewel dit laatste artikel grotendeels rond de draaiorgelbouw geconcentreerd is, vinden we er beperkte doch correcte informatie over L.B. Hooghuis: in sommige vroegere publicaties werden nogal eens fouten gemaakt, voornamelijk i.v.m. de genealogie. Mede daarom vinden we het nuttig de stamboom van de Hooghuis-familie hier over te nemen.

Geen enkel van de hogervermelde publicaties echter — ook niet de omvangrijke en overigens goed gedocumenteerde licentiaats-thesis —, bevat een werklijst van L.B. Hooghuis! Een dergelijke werklijst is nochtans bekend in de organografie, vermits Aimé Hooghuis, zoon van Louis Benoit, na het overlijden van zijn vader in 1885, volgend rondschriven aan zijn vaste klandizie richtte (5):

Manufacture d'orgues d'église
Louis HOOGHUYS, père
Maison fondée en 1850
Bruges

M.,

J'ai l'avantage de vous annoncer que par suite de la mort de mon père, je continue seul (6) la fabrication des grandes orgues d'église, à des prix excessivement avantageux en offrant une combinaison de jeux des plus harmonieux.

Messieurs les membres du clergé pourront se procurer dès aujourd'hui dans mes ateliers, à un prix modéré, un ORGUE D'EGLISE, avec son buffet, d'une construction parfaite, garantie pour le terme de dix ans.

Avec la garantie que je donne, les églises et les communautés religieuses n'auront plus, comme c'était souvent le cas, la crainte de voir des orgues fournies à bon marché, n'avoir qu'une courte durée et en peu d'années être obligées de dépenser de fortes sommes pour des restaurations très souvent fort coûteuses.

J'ose espérer M..., avoir atteint un double but, celui de livrer de bons instruments garantis à des prix modérés, et en même temps d'inspirer à Messieurs les membres du Clergé assez de confiance pour qu'ils daignent encourager mes efforts par un bienveillant appui.

Veillez agréer M..., l'assurance de mon profond respect.

Aimé Hooghuis, fils,

Successeur

Rue d'Ostende, N° 58

Bruges, le 1 Juin 1885.

Les ateliers sont transférés de la rue St. Jaques à la rue des Chartreuses, N° 5.

PRIX-COURANT

<i>Orgue de salon depuis</i>	<i>Fr. 500</i>
<i>Orgue d'église avec Bourdon, 16 pieds, depuis</i>	<i>3,500</i>
<i>Orgue d'église avec 2 claviers, depuis</i>	<i>5,000</i>
<i>Orgue d'église avec 2 claviers, pédales séparés et combinaisons, depuis</i>	<i>8,000</i>
<i>Augmentation pour la richesse des bois depuis 50 francs jusqu'à 300 francs.</i>	

EGLISES & COMMUNAUTES

Série des principales Orgues construites dans nos ateliers depuis la fondation

1856	Bruges	Cathédrale St. Sauveur, restauration	3 claviers	24 registres
	Menin	Couvent St. Georges	1	8
	Menin	Couvent des Benedictines	1	10
1857	Sulsique		1	14
1858-60	Kiedrich (Allemagne rhénane)	Orgue de chœur	1	8
1857-59	Ingoyghem		1	14
1859	Jabbeke		1	12
	Kiedrich (Allemagne rhénane)		péd. séparé 2	24
1859	Menin	St. Vedastus	péd. séparé 3	30
	Bruges	Sœurs de charité	1	12
	Bruges	Pensionnat Hemelsdale	1	8
1858	Warneton		2	18
	Bruges	Congrégation des jeunes gens	1	12
1860	Caprycke (Fl. Acc.)		2	16
	Groede (Hollande)		1	8
	Luingne	Orgue expressif	2	20
	Uitkerke		1	12
	Slype		1	14
	Bruges	Temple anglais	1	14
1865	Maldeghem		2	22
1867	Vyve-Capelle		1	10
	Anseghem		2	18
	Ettelghem		1	12
	Ostende (Asegras)	Notre Dame	2	24
	Messines	Institution royale	1	16
1869	Bruges	St. Jaques	2	28
1868	Eltville (Allemagne rhénane)		péd. séparé 1	14
	Oberwalluf » »		péd. séparé 1	12
	Vlamertinghe		1	12
1870	Frauenstein (Allemagne rhénane)		péd. séparé 1	16
1870	Freibourg (Baden)	Cathédrale	péd. séparé 2	34
	Bossuyt		1	10
	Helchin		1	12
	Roulers	Sœurs de charité	1	10
	Courtrai	Pères passionnistes	1	12
1872-73	Dudzeele		péd. séparé 2	32
	Norvège (Tvedestrand)		1	8
	Bruges	St. Gilles	2	16
	Roulers	Sœurs grises	1	8
	Dottignies		2	24
	Lophem		1	12
	St-Anne-Lez-Courtrai		1	10
1876-77	Lisseweghe		2	28
	Bruges	Pères Carmélites	péd. séparé 2	18
	Moerkerke		2	24
	Menin	St. François	1	14
1876-77	Bruges	St. Anne.	2	16
1878	Bruges	Grand orgue de la ville de Bruges (Halles)	péd. séparé 2	22

Daarna volgt een lijst van de voornaamste werken van L.B. Hooghuys (zie elders in dit artikel).

Zoals meestal ook het geval is met werklijsten van andere orgelbouwers, zijn hier niet alle orgels volledig nieuw : alleen bij de Brugse kathedraal is « restauration » toegevoegd, maar nog minstens vijf andere werken zijn verbouwingen (7) (de term « restauration » is vanzelfsprekend niet gebruikt in de huidige betekenis van het woord).

Er wordt telkens opgave gedaan van plaats, kerk, al dan niet onafhankelijk pedaal, aantal klavieren en aantal registers.

Omdat data niet opgegeven zijn, hebben we de bouwdata die ons bekend waren uit literatuur of archivalia in een aparte kolom vóór de plaatsnamen toegevoegd : daarbij komt bovendien aan het licht dat deze plaatsnamen chronologisch gerangschikt zijn ! Hieruit volgt dat werken waarvan het bouwjaar ons niet bekend is al veel nauwkeuriger te situeren zijn tussen de bekende jaartallen.

Tenslotte geven we nog enkele aanvullingen : een overzicht van de orgels die door (oorlogs)omstandigheden verloren gegaan zijn ; enkele werkzaamheden van L.B. Hooghuys die niet op de lijst vermeld zijn ; een vertaling van plaatsnamen.

a. Verdwenen orgels. Van volgende orgels weten we met zekerheid dat ze verdwenen zijn, hetzij in wereldoorlog I of II, hetzij door verkoop of sloping :

Brugge, kathedraal (totaal omgebouwd in 1900 en 1935)

Menen, klooster St.-Joris

Waasten, verwoest

Slijpe, verwoest

Vlamertinge, verwoest

Freiburg im Breisgau, afgebroken

Bossuit, verwoest

Helkijn, verwoest

Roeselare, Zrs. van Liefde

Roeselare, Grauwzusters-Franciscanessen (nog slechts enkele restanten, thans in de St.-Janskerk te Oostende)

Kortrijk, St.-Anna

Brugge, PP. Karmelieten

Moerkerke, verwoest

Zie ook nog addenda onder voetnoot 8.

b. Enkele werkzaamheden zijn ons ook nog bekend, bijvoorbeeld door prospectie- of archiefwerk ; hoewel het meestal niet om zeer belangrijke activiteiten gaat zijn ze hier vermeldenswaard.

— Brugge, O.-L.-Vrouwkerk : herstellingen, 1854-55.

— Zerkegem : plaatsing van het oud orgel van Ingoogem (waar Hooghuys in 1857-59 een nieuw orgel bouwde) ; dit orgel werd in 1956 meegenomen door orgelbouwer B. Pels/Lier, en zou daarna in een protestantse kerk in Nederland beland zijn.

— Loppem, kasteel van Caloen : klein salonorgel, 1864.

— Zedelgem, St.-Laurentiuskerk : wijzigingen, 1867.

— Lede-bij-Kruishoutem, St.-Dionysiuskerk : orgel uit 1876, gesigneerd L.B. Hooghuys ; oorspronkelijk voor deze kerk gebouwd ?

— Heule-Watermolen, St.-Godelievekerk : plaatsing (met verbouwing) van het oude Berger-orgel (1743) afkomstig uit de parochiekerk van Loppem, 1868.

— Beitem-bij-Rumbeke, St.-Godelievekerk : getekend Hooghuys & Fils, komt uit Kortrijk, St.-Niklaasinstituut ; in 1932 door J. Anneessens verplaatst en uitgebreid ; in 1962 hersteld door H. Laureys ; pneumatisch, 2 klav. en ped. (9)

— Brugge, Begijnhofkerk : wijzigingen (b.v. uitbreiding tessituur).

— Brugge, instituut Spermalie (volgens P. François in « Biekorf », cfr. voetnoot 1).

Dan zijn er in het Brugse nog een aantal werken te signaleren van de orgelmakers Hooghuys, zonder dat precies uit te maken is om welke persoon het gaat, bijvoorbeeld :

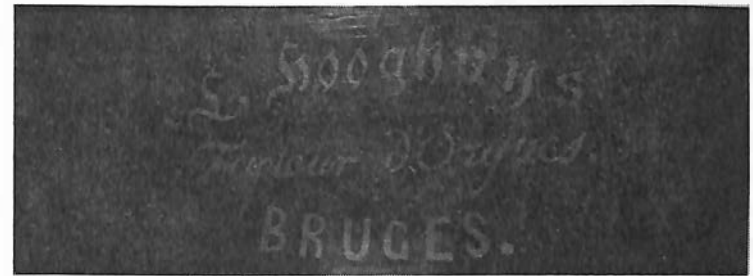
— Zuienkerke : verbouwing gesigneerd « L. Hooghuys, facteur d'orgues, Bruges » (L.B. Hooghuys ? of zijn oudste zoon ? cfr. voetnoot 6).

— Klemskerke : verbouwing (in neo-gotische gedeelde kast) van het Van Peteghem-orgel uit 1835 ; waarschijnlijk het werk van een der zonen van L.B. Hooghuys (1898 ?).

c. In Belgisch Vlaanderen was in de 19de eeuw (en tot ver in de 20ste eeuw !) het frans de voertaal in de administratie en bij al wie zich tot « beteré » kringen rekende ; zakenlui moesten daar dus rekening mee houden en aldus werd veel briefwisseling noodgedwongen in een (soms potsierlijk en onderkruiperig) frans opgesteld. Zo heeft ook A. Hooghuys o.m. alle plaatsnamen in de destijds gangbare Franse vorm geschreven.

Nu zullen de meeste lezers (ook de Hollandse) wel weten dat Bruges = Brugge, maar voor Warneton = Waasten ligt dat al minder voor de hand : vandaar onderstaand lijstje.

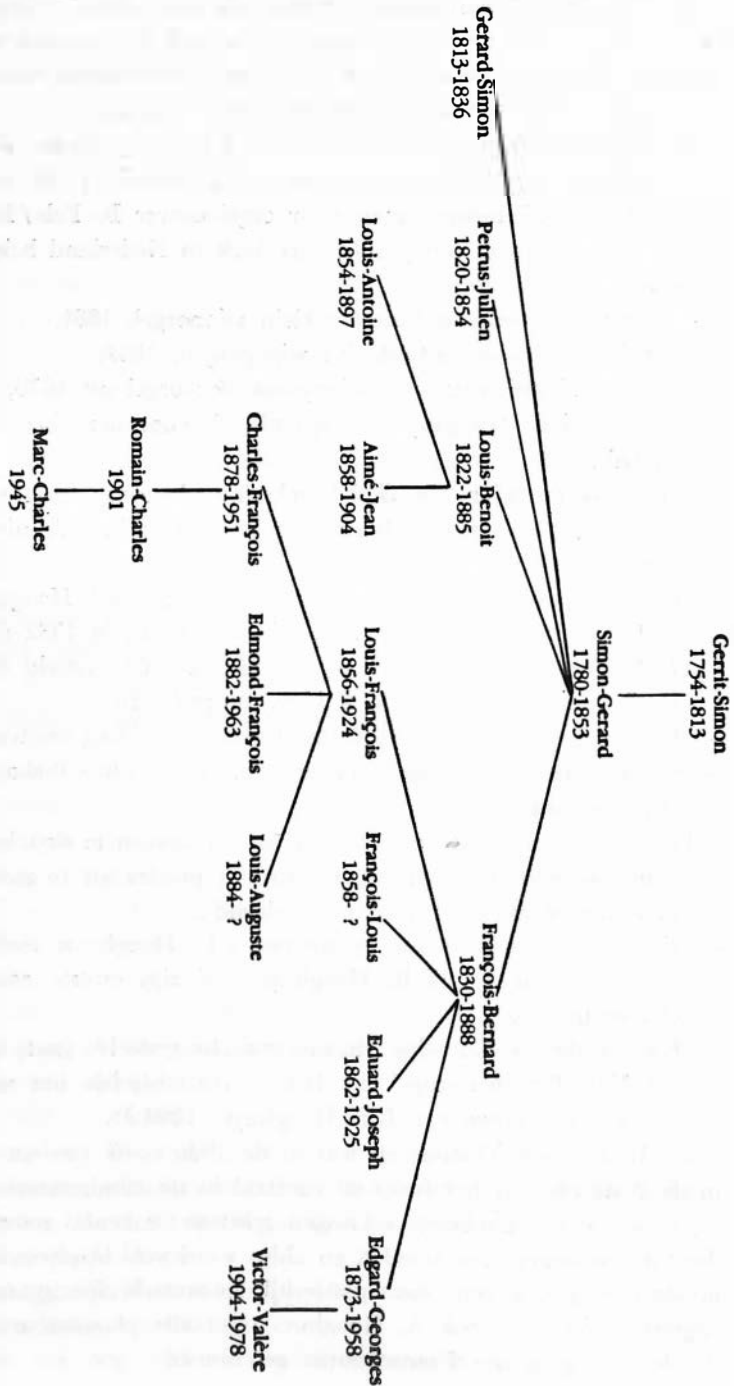
Menin — Mene
 Sulsique — Zulzeke
 Ingoyghem — Ingoogem
 Warneton — Waasten
 Luigne — Lowingen
 Messines — Mesen
 Helchin — Helkijn
 Roulers — Roeselare
 Courtrai — Kortrijk
 Dottignies — Dottenijs

Jabbeke ; Naamplaatje van de orgelbouwer L. Hooghuy (SR) ; 1859

VOETNOTEN :

- 1) Alexander Verberne : «Hooghuy, Louis Benoit», in Nationaal Biografisch Woordenboek, Paleis der Academiën, Brussel, deel V, 1972, kol. 460-462.
 Korte notities zoals van Paul François in « Brugse Orgelmakers » (Biekerf, 49ste jg., 1948, nrs. 7-8, zie blz. 161-162) buiten beschouwing gelaten, is het in de Vlaamse organografie enkel nog Gregoir geweest die in zijn « Historique... » (Antwerpen, 1865) een en ander meedeelt over Hooghuy (zie blz. 214, 121), weliswaar ook heel summier (Gregoir noteerde dat Hooghuy niet tot medewerking bereid was geweest).

Orgelmakers in de familie HOOGHUYS

Overgenomen uit « Oostvlaamse Zanten », jg. LVIII - 1983
 nr. 1, blz. 35 (zie artikel St.-Godfried)

- 2) Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen, uitg. Elsevier Sequoia, deel III, 1973, blz. 344 linkse en rechtse kolom. De auteur van de organografische bijdragen in delen I-IV (letters A tot en met R) was Gh. Potvlieghe; omdat de hoofdredactie teksten resumeerde en/of transformeerde zonder enige vorm van overleg of toelating, werd de medewerking door Gh. Potvlieghe stopgezet.
- 3) Over Schyven & zn. vindt men gegevens in Orgelkunst, 5° jg. (1982) nr. 2, zie blz. 22-23.
Over H. Vermeersch werd recent een biografische nota gepubliceerd in Orgelkunst, 6° jg. (1983) nr. 3, zie blz. 20-21.
- 4) Stéphane Godfroid: « De familie Hooghuys, orgelbouwers, 1787-1981 », Verhandeling aangeboden tot het bekomen van de graad van Licentiaat in de Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, Sectie Musicologie, R.U.G., 1981.
id.: « De familie Hooghuys uit Geraardsbergen en de draaiorgelbouw in Vlaanderen », in « Oostvlaamse Zanten », 58° jg., 1983, nr. 1, blz. 3-36.
- 5) Een afschrift van dit document (inclusief werklijst) is in het bezit van dhr. Gh. Potvlieghe, die het ons voor publicatie ter beschikking stelde.
- 6) Deze melding « je continue seul » is niet zonder betekenis: Aimé Hooghuys' oudere broer Louis Antoine werkte immers eveneens als zelfstandig orgelbouwer! Van deze laatste is b.v. het orgel gebouwd in 1896 voor de St.-Dominicuskapel, dat in 1934 verkocht werd aan de zusters van het Brugse instituut Hemelsdale, en dat in 1978 opnieuw door deze zusters verkocht werd (het bevindt zich thans te Seraing (parochie Val St.-Lambert), in Wallonië).

Dit orgel is gesigneerd

« Manuf^e d'orgues d'église
LOUIS HOOGHUYS AINE
13 rue de la monnaie 13
Bruges »

Ook in Ramskapelle-bij-Knokke vonden we deze orgelbouwer aan het werk; daar tekent hij

« Louis Hooghuys
Rue Nord du Sablon N° 18
Facteur d'orgues Bruges Accords et Réparations »

N.B. Een blik op het stadsplan toont ons dat de Geldmuntstraat en de Noordzandstraat zowat als een geheel te beschouwen zijn.

- 7) Het betreft Kiedrich (koororgel), Kaprijke, Uitkerke, Lissewege, Brugge St.-Anna.
- 8) We willen ook enkele orgels vermelden die — weliswaar getransformeerd — nog in die mate bewaard zijn (meestal is minstens de kast of prospect behouden) dat ze nog als Hooghuys-orgels kunnen aanzien worden: Jabbeke, Groede, Lowingen, Anzegem, Oostende O.-L.-Vrouwkerk (wijk Hazegras), Eltville, Brugge St.-Gilliskerk (niet te verwarren met het nieuwe koororgel, F. Loncke 1976), Menen St.-Franciscuskerk, Brugge Stadshalle (thans in Stedelijk Conservatorium).

Een aparte vermelding verdient het eerste orgeltje (ca. 1859) van het Brugs instituut Hemelsdale. Toen de zusters verhuisden van de St.-Clarastraat naar het St.-Jansplein (waar ze thans nog gevestigd zijn) lieten ze alle meubilair achter in de oude abdijgebouwen. In 1882 werd het koorgestoelte, samen met het orgel en het altaar, per boot naar Gent overgebracht, waar het lange tijd in het instituut Doorezele, dat toen nog tot moederklooster van de zusters Dames van het Christelijk Onderwijs diende, is blijven liggen totdat het eindelijk door een makelaar werd opgekocht voor een kerk in Amerika. Het orgel echter werd naderhand aan Mgr. Bracq, bisschop van Gent, gegeven, die het geschonken heeft aan de nabije kerk van de Muide te Gent. Dit orgeltje bevindt zich daar nog steeds, in een totaal ontredderde toestand, maar is beschermd door een K.B. van 25 maart 1980.

Maar de meest bewogen geschiedenis tenslotte, is op te stellen rond het orgel van de paters Passionisten te Kortrijk.

Tussen 1871 en 1876 werd te Gits (bij Roeselare) een nieuw orgel gebouwd met materiaal uit het oud orgel erin verwerkt, door Fr. Ureel, orgelbouwer uit Poperinge. Het is toen (of later?) dat de oude orgelkas verhuisde naar de kerk van het St.-Antoniusklooster (Passionisten) te Kortrijk; dit klooster werd gesticht in 1873. Werd in deze orgelkast een orgel gebouwd door L. Hooghuys? (zie werklijst, orgel te situeren ca. 1872). Alleen een diepgaand archiefonderzoek kan hier de juiste gang van zaken ophelderen.

In 1923, bij de 50ste verjaardag van hun klooster, lieten de paters een nieuw orgel bouwen: het oud orgel (we veronder-

Brugge, St.-Gilliskerk, zijbeuk

Orgel van L.B. Hooghuys, gebouwd ca. 1874

stellen dus het Hooghuys-orgel) werd hetzelfde jaar aangekocht door de directeur van de kanonnengieterij te Ougrée, ing. G. Alexis te Luik, die het in zijn salon plaatste en een zwelwerk en pedaal liet toevoegen. Dit orgel ging later over in het bezit van dhr. André Perier, die toen hij verhuisde naar Nice aan L. Verschueren van Tongeren de opdracht gaf het orgel te verkopen. Toen een koper gevonden was verhuisde het orgel in januari 1952 naar Heythuyzen : daar werd het geheel gerestaureerd en uitgerust met de oorspronkelijke (?) dispositie. In 1954 kreeg dit orgel een plaats als balustradeorgel in de nieuwe kerk H. Joannes Bosco te Eindhoven.

9) G. Theys : « Orgelcultuur in Vlaanderen, afl. 17 (over L. Hooghuys) », in « De Gidsenkring », 19de jg., nr. 1, Ieper 1981, blz. 36-39.

N.B. G. Theys verzorgt jaarlijks een bijdrage over orgelbouw in vermeld tijdschrift, doch in eerder simplistische vorm. Deze auteur laat bovendien nogal vaak zijn verbeelding de vrije loop of staat heel onkritisch tegenover « van-horen-zeggen »-informatie ; we nemen deze gegevens hier dus met de nodige reserve over.

Carl Theodorus Pachelbell^(*)

Een ' enigmatisch ' muzikaal immigrant

*« The land was ours before we were the land's
She was our land more than a hundred years
before we were her people ».*

Robert Frost (uit The Gift Outright)

Kit STOUT, vertaling P. ROOSE

De geschiedenis van de muziek in Amerika begint bij de Indianen die verspreid waren over het Noordamerikaanse continent. Hun verscheidene dansen, rituelen en gezangen, waarvan er veel tot op de huidige dag overleven, hebben zowel tot

(*) Nota van de vertaler : We nemen de schrijfwijze van de naam Pachelbell hier over zoals hij voorkomt in de originele Amerikaanse tekst van Kit Stout.

inspiratiebron gediend voor schrijvers van volkse en religieuze muziek, als tot muziek bij het onderricht in de school. Maar de muziek der Indianen is slechts één aspect van de rijkdom van Amerika's muzikaal erfgoed, want het is een erfgoed met enorme diversiteit: de ritmen van de Afrikaanse negers, de volksliederen en psalmen van de Engelsen, de koralen van de Duitse lutheranen, de muziek van de Hollanders, Zweden, Fransen, Moraviërs — al deze en nog andere integreerden zich in het muzikaal leven van de nieuwe natie en begonnen onderling op elkaar in te werken. Vóór het stichten van de eerste nederzettingen in New England in 1620, hadden de Franse Hugenoten psalmen gezongen over hun aankomst op Paris Island voor de kust van het huidige South Carolina in 1562, en in Spaans Florida in 1564. Sir Francis Drake en zijn fameuze Engelse zeelui zongen Engelse psalmen in Spaans Californië in 1579, en het wordt als evident beschouwd dat er trommen en trompetten gebruikt werden bij zowel religieuze als seculiere muziek in Virginia. En dan mogen we ook niet de missionarissen uit diverse Europese landen vergeten, die hun kerkelijk en muzikaal erfgoed, instrumentaal en vokaal, met zich meebrachten.

De Verenigde Staten werden gegrond en gesmeed door immigranten uit Europa die naar een « nieuw » leven verlangden vrij van elke soort vervolging. De muzikale wereld die ze achterlieten was werkelijk rijk en volmaakt: madrigalen, balletten, canzonetten, dansstukken, preludes, en virtuoze werken voor virginalisten en clavecinisten; fantasia's en suites voor instrumentale ensembles, en prachtige bewerkingen van kerkmuziek, zowel Katholiek als Protestants. De Amerikaanse kolonisten konden zich moeilijk veroorloven zulke muziek in stand te houden aangezien de meesten onder hen niet uit welstellende aristocratische rangen stamden, en ruimte in het schip om muziekinstrumenten zoals orgels en klavecimbels te vervoeren was een dure luxe. We weten hoedanook, dat deze kolonisten nog het liefst muziek hadden die eenvoudig en functioneel was: volkse muziek en geestelijke muziek.

Gedurende de periode van de kolonisatie (de jaren 1620 tot 1770) breidden de steden zich uit, verhoogde de levensstandaard, en begonnen opvoeding, religie en cultuur (zowel wat betreft dramatische als schone kunsten) te bloeien, dit alles dank zij de emigranten die naar de Verenigde Staten kwamen, hetzij tijdelijk hetzij definitief. De Zuidduitser Carl Theodorus Pachelbell was

zulk een muzikaal emigrant die naar de kolonies trok tijdens de eerste helft van de achttiende eeuw. Niettegenstaande zijn bijdragen aan het muziekleven van de opwassende natie wat beschadwd zijn wegens het ontbreken van gedetailleerde informatie en van handschriften, speelde hij geen geringe rol in de profane en religieuze muziekwereld van de kolonies, van New England tot de zuidergrenzen.

Carl Theodorus Pachelbell werd geboren te Stuttgart in Duitsland (enkele autoriteiten beweren Neurenberg) op 24 november 1690. Zijn vader was de befaamde hoforganist Johann Pachelbel. Zijn moeder, Judith Drommer, was Johann's tweede vrouw. Zijn familienaam wordt op veel manieren gespeld: Pachelbel, Parchelbel, Perchival, Parchval, Patchelbel, Patchable, en deze die voorkomt op de doopakke en op alle documenten van Carl zelf, Pachelbell.

Over zijn leven in Duitsland is niets geweten, met uitzondering van het componeren van een *Magnificat a Voci con continuo x C* (ed. Dr. Hans T. David, New York Public Library Series), evenmin als over zijn uitwijken naar de Verenigde Staten omstreeks 1730. Sommige bronnen houden het voor zeker dat de werkelijke datum van zijn immigratie 1732 was. Zijn eerste plaats van aankomst in de kolonies was Boston, Massachusetts. De eerste bewezen sporen van aanwezigheid in de kolonies van de Zuidduitse musicus zijn te vinden in het archief van de Trinity Church, Newport, Rhode Island, in februari 1733 (1).

Voted: That the Church Wardens write to Charles Theodore Perchival in Boston, to acquaint him that the organ is arrived for the church, and that he is desired to come up here and assist us with his advice in putting the same up, and that he shall be satisfied for his assistance in the affair.

(Er is beslist: Dat de kerkmeesters naar Carl Theodorus Pachelbell in Boston schrijven, om er hem van op de hoogte te brengen dat het orgel voor de kerk aangekomen is, en dat het wenselijk is dat hij naar hier komt en ons bijstaat met zijn advies bij het opstellen ervan, en dat hij vergoed zal worden voor zijn tussenkomst in de zaak).

Dit orgel, een van de grootste die in Amerika ingevoerd werden in het begin van de achttiende eeuw, was voor de leden van de

Trinity Church een kostbaar bezit. Het instrument, uit England overgebracht, was een geschenk van Deken Berkeley van Derry (2), aan de stad Berkeley, Massachusetts, die naar hem genoemd was. De bewoners van Berkeley echter, nog doordrenkt van de calvinistische opvattingen aangaande de rol van muziekinstrumenten in wereldlijk en geestelijk leven, zagen de hand des duivels achter een orgel. Ze ontketenden zulk protest dat Berkeley genoodzaakt werd het instrument uit de stad te verwijderen. Maar wat aangevangen met een orgel waarvan, naar beweerd werd, de klank in alle omstreken hoorbaar was? Deken Berkeley zat er duidelijk mee verveeld. Maar toen kwam hem het nieuws ter ore van het verzoek ener kerkgemeente die een nieuw orgel verlangde voor hun kerk in de naburige staat Rhode Island. Dat zou tenminste een beter lot zijn voor het orgel. Deken Berkeley gaf het instrument dus graag aan de gemeente van de Trinity Church.

Een twintig jaar na de plaatsing werd een brief verstuurd naar een zekere Mr. Bridge, waarin de originele samenstelling werd vernoemd: gedekt, principaal, fluit, quindecieme en vox humana; halfregisters omvattend de cornet (discant), de trompet (diskant), open principaal (diskant), echo trompet, een gedekt en een principaal (3). De brief maakte ook gewag van bepaalde «mysterieuze» metalen pijpen die teruggezonden werden naar de bouwer in Londen in een doos H. (n.v.d.r. de Engelse tekst zegt «box H»). Er werd beweerd dat deze pijpen voor de gemeente van geen nut waren en dat hun toon niet langer dan een uur standhield. Het is niet geweten wat die kist bevatte, maar er wordt aangenomen dat «box H» in feite «Vox H» is, wat dan op «Vox Humana» slaat. In de volgende eeuw geeft J.C. Swann, organist in de kerk van 1840 tot 1842, de originele samenstelling als volgt op (4):

GREAT		SWELL	
<i>Keyboard compass 50 keys, C-d^{'''}</i>		<i>Stopped Diapason</i>	27
<i>Principal</i>	51	<i>Open Diapason</i>	27
<i>Stopped Diapason</i>	51	<i>Flute</i>	27
<i>Open Diapason</i>	50	<i>Trumpet</i>	27
<i>Twelfth</i>	50		
<i>Fifteenth</i>	50		
<i>Tierce bass</i>	25		
<i>Tierce treble</i>	25		
<i>Flute</i>	50		
<i>Trumpet</i>	38		

De geschiedenis van dit orgel is werkelijk merkwaardig. Het instrument bleef meer dan honderd jaar intact in de Trinity Church. In 1848 werd het herbouwd door Henry Erben en werden alleen de kast en twee registers weerhouden. De overige registers, mechaniek en klavier werden in Grace Church, Brooklyn, New York geplaatst, tot 1850 wanneer ze verder verhuisden naar St. Mary's Church, Portsmouth, Rhode Island. In 1880 werd het ganse binnenwerk van het Trinity-orgel naar de Kay Chapel in Newport gebracht, waarbij alleen de kast op haar originele plaats bleef. Een paar jaar later is er vernomen dat de fameuze Henry Ford het instrument wenste te verwerven, maar het orgel heeft Michigan nooit bereikt.

Aan Pachelbell werd de post van organist aan de Trinity Church aangeboden, die door hem ook aangenomen werd, maar uit de meeste geschriften valt op te maken dat hij slechts een jaar in dienst bleef. De eerstvolgende keer dat we iets over hem vernemen, is wanneer hij in New York City de voorbereidingen treft om er twee concerten te geven, het een op 21 januari en het ander op 19 maart van het jaar 1736. Oscar Sonneck, in zijn *Early Concert Life in America (1731-1800)*, rangschikt Pachelbell's concert als «Consort of Musick, Vocal and Instrumental». Dit programma, waarin de Zuidduitser het klavecimbel bespeelde, werd voorgesteld ten huize van Mr. Robert Todd, een van de befaamde wijnhandelaars in New York.

Het is kort nadat hij het tweede optreden had verzorgd dat hij naar Charleston (toen nog Charles Town), South Carolina, afreisde, want we vinden er de boeking van zijn huwelijk met een zekere Hannah (Atkins) Poitevin op 16 februari 1737 (5). We kunnen enkel vermoeden dat Pachelbell daarom naar Charleston trok en er zich eventueel vestigde. Dat hij andere musici in de zuidelijke kolonies kende wordt bewezen door het feit dat hij een zekere Peter Pelham (die later organist zou worden in de parochiekerk van Bruton te Williamsburg, Virginia) opriep om hem te helpen bij het installeren van het orgel van de Trinity Church. Misschien wilde hij afwisseling van cultureel en sociaal klimaat. Charleston was snel aan het uitgroeien tot een van de belangrijkste zeehavens en steden ten zuiden van Philadelphia, Pennsylvania, in de Midden-Atlantische vestigingen. Gewijde muziek kon er bloeien, vrij van de religieuze engheden van puriteinen en calvinisten. Allerhande instrumentale muziek,

zang en klokkengebeier was over heel deze grote zuidelijke stad te horen. Ook de profane muziek bloeide, zowel bij spektakels als bij professionele en amateuristische muziekkuitvoeringen, en dit zo goed in de concertzaal als in huis. Charleston heeft nu nog zijn « Oude Wereld »-charme en atmosfeer, en misschien hunkerde de Zuidduitser naar de sfeer van zijn geboorteland en zijn levensstijl. Om het even wat de redenen geweest zijn, Pachelbell vestigde er zich en integreerde zich in de gemeenschap. Opnieuw vinden we de ondernemende musicus aan de voorbereidsels om een ander concert te geven, deze keer « for the benefit of himself ». Het recital vond plaats op St.-Cecilia's dag, 22 november, en zoals in New York speelde Pachelbell klavecimbel en er werd een cantate gezongen toepasselijk op de gelegenheid. Het jaar daarop werd hij aangesteld als organist van de St.-Philip's Church.

St.-Philip's was, en is nog steeds, een van de mijlpalen in de geschiedenis van Charleston (Heden is het de moederkerk van het diocees South Carolina). Gesticht in 1670, bevond zijn eerste kerkgebouw van 1681 zich op de plek die nu ingenomen is door de protestantse bisschoppelijke kerk St.-Michael. Het tweede gebouw in de Church Street werd begonnen in 1710-11 en voltooid in 1723, en in gebruik genomen in 1727. Dit tweede gebouw bleef intact tot het in 1825 door brand vernield werd. Het werd eksact naar de plannen van het tweede gebouw heropgericht. St.-Philip's moet het meest elegante kerkgebouw in Brits Amerika geweest zijn: in baksteen opgetrokken, was het gekopieerd naar de Jezuïetenkerk van Antwerpen, België. Er waren drie beuken, twee klokken, een uurwerk met klok, en een galerij doorheen het ganse interieur.

En kaderend in het hele cultuurgood, was het maar vanzelfsprekend dat de kerk niet enkel over een uitstekend musicus zou beschikken, maar ook over een orgel dat uitblonk in klank en schoonheid. Het orgel werd geïmporteerd in 1728, toen John Salter, een van de eerste musici die een concert gaven in de Nieuwe Wereld, er organist was. Een dokument uit de jaren 1760 vermeldde dat het instrument 16 registers op het Great Organ en 8 op het Choir Organ had. Er werd bij gezegd dat het een « good » orgel was en « well ornamented ». Het instrument was vijftienentwintig jaar in dienst vooraleer het in 1823 ontmanteld

werd. Na die vijftienentwintig jaar klonk het nog heerlijk, niet-tegenstaande het tweemaal in twee maand tijd, in het jaar 1744, door bliksemslag getroffen werd. Aan dit orgel was iets « speciaals » voor de kerk en op een andere manier ook voor Pachelbell. Frederic Dalco bevestigde in 1820 dat « The organ was imported from England and had been used for the coronation of George II » (6) (« Het orgel was uit England overgebracht, waar het gebruikt geweest was bij de kroning van George II »). (George II, die leefde van 1683 tot 1760, werd Koning van England gekroond in 1727).

De volgende gebeurtenis in het leven van Carl was de geboorte van zijn zoon, Charles, in 1739. Er bestaan geen bewijsstukken van dat er nog andere kinderen van Hannah en Carl geboren werden, maar Mr. Carleton Sprague Smith, in zijn voorwoord op David's editie van het hogervernoemde *Magnificat*, acht het voor zeker dat er nog een oudere dochter was, misschien uit een vroeger huwelijk. Maar met wie en waar dit huwelijk zou plaatsgevonden hebben weten we niet. Het is wetenswaard dat alle vermeldingen in *The South Carolina Gazette* de naam van de duitser ofwel Patchelbel ofwel Patchable spellen. Misschien bestaan er nog ergens bewijsstukken van een vroeger huwelijk en mogelijks onder een van de talrijke schrijfwijzen van zijn naam.

We moeten aannemen dat het Pachelbell goed ging in zijn nieuwe omgeving. In 1749 liet hij een aankondiging verschijnen in *The Gazette* waarin er sprake van is dat hij een « Singing School » opent, op woensdag en zaterdag het hele jaar door. De populariteit van dergelijke zangscholen was in aangroei in het zuiden. Ontstaan in de New England-kolonies waren ze gericht op bevordering van het beter zingen in de kerk en op vermeerdering van huiselijke vreugde. Jammer genoeg mocht Pachelbell de vruchten van dit opzet niet meer meemaken. Hij stierf negentien maanden later, op 14 september 1750, mogelijk van de kwaal die rond 1749 verlamming in zijn handen begon te veroorzaken.

De inventaris van zijn inboedel toont aan dat Pachelbell een man van aanzien geworden was. Men vindt er onder meer een klein spinet, een « Claricho » (clavichord) en « Sundry books of Musick » (diverse muziekboeken), papier, en kraaiepenen. Van geen enkel van deze zaken is er nog een spoor. Er is inderdaad ook geen melding meer gemaakt van zijn zoon Charles, die elf

jaar was bij zijn vader's overlijden. Er is wel nog geweten dat zijn vrouw enkele jaren later vreedig ontsliep (7).

Het is jammer dat we geen geschriften of muziek van deze Pachelbell meer hebben, want het zou interessant zijn te zien hoe zijn opvattingen en zijn compositiestijl waren. Het zou onjuist zijn, zijn techniek en muzikaal talent te beoordelen aan de hand van één muziekstuk dat dan nog voor zijn vertrek uit Europa geschreven is, want Pachelbell is nog met talrijke muzikale elementen in contact geweest vanaf zijn aankomst in Boston in 1730. Dat hij een genereus man was voor anderen is op te maken uit zijn giften aan een liefdadig werk voor negers in Charles South, en uit zijn geldelijke bekommernis voor zijn huishoudpersoneel zoals op te maken is uit zijn laatste wilsbeschikkingen.

Pachelbell's muzikale gaven en leven zullen « mysterie » blijven, alleen geweten door dezen die het geluk hadden hem gekend te hebben en zijn prestaties gehoord te hebben. Ofschoon hij dertien jaren in Charleston geleefd en gewerkt heeft en er niets van zijn verwezenlijkingen overgebleven is, moeten we aannemen dat zijn bijdragen tot het muzikaal leven van die stad — zowel religieus als profaan — heel weldoend en doeltreffend waren. Het « stilzwijgen » van deze muzikale raadselachtige immigrant zal begraven blijven binnen de muren van Charleston. Misschien zal het gelukkig toeval toch nog willen dat iemand zijn muziek ontdekt en dat we wat meer te weten komen over zijn leven. Maar tot wanneer dit ogenblik aanbreekt zal Carl Thëodorus Pachelbell sluimeren in koloniaal Amerika en het majestueuze Charleston.

Verenigde Staten, juni 1983.

VOETNOTEN :

1. MASON, George Champlin, ed.: « *Annals of Trinity Church, New Port, Rhode Island* », p. 57.
2. « *The Organ* », London, XIV, 1935, p. 245-255.
3. CHASE, Orpha: « *The History of the Organ in the United States* », Indiana University Press, Bloomington, Indiana, 1975, p. 29.
4. id., p. 29.
5. REDWAY, Virginia Larkin: « *Charles Theodore Pachelbell, Musical Emigrant* », in « *Journal of the American Musicological Society* », Spring, 1952, p. 34.
6. CHASE, op. cit., p. 33.
7. REDWAY, op. cit., p. 35.

Aspecten van de muziekinstrumenten-expo te Brugge, 1983

G. WILLEMS, J. VAN DER BEKEN

In de september-aflevering van « *Orgelkunst* » 1980 recenseerde A. Fauconnier de tentoonstelling van klavecimbels en andere oude toetsinstrumenten zoals klavichorden, spinetten, virginalen en piano-forte's, behalve orgels. De lezing van dit verslag — na de jongste tentoonstelling in Brugge te hebben bezocht — leidt tot het curieuze besluit dat Fauconnier's vaststellingen volledig aktueel zijn gebleven.

Dat is weinig bevredigend en helemaal niet hoopgevend voor de hedendaagse toetsinstrumentenmakerij, tenminste, indien deze expo als norm zou moeten dienen voor wat thans (exclusief orgelbouw) de wereld wordt ingestuurd.

Een blijvend-durende ellende is om te beginnen de cacofonie die onlosmakelijk aan de Brugse expo's gehecht blijft: het Provinciaal Hof — opzichzelf een prachtige ruimte — is als show-ruimte goed voor wie niet veel wil horen maar eerder heel wat gegroepeerd wil zien. En er valt inderdaad heel wat te bekijken, zoals trouwens ook drie jaar geleden: vele mooi versierde werkstukken. Onder de vele « copieën » was er een merkwaardig identieke noemer te plaatsen, nl. deze van het gecopieerde model. In welke mate zijn al die copieën nu wel strikte copieën? Vele van de geëxposeerde instrumenten, hoewel van diverse bouwers, vertonen meer dan eens sterke overeenkomsten, maar dan overeenkomsten die niet zozeer verwijzen naar het model maar wel naar wat tegenwoordig op de « kit-markt » voorhanden is. Kitch was er ook. Bij de ingang had een Amerikaans klavecimbelbouwer een van zijn produkten neergezet, een soort tweeling-klavecimbel met (Duitse?) fabrieksklavieren. Eerlijk aan het geval was wel dat de bouwer niet de pretentie had hier een copie voor te stellen maar wel een eigentijds produkt. De beschrijving van het ding viel compleet in harmonie met schreeuwlelijke, woeste voorstellingen van donder en bliksem, van helse zwavel en pek, voorstellingen zoals die tegenwoordig op

auto-scooter-tenten, vervlakking met enorme luidruchtigheid etaleren. Voor de chic zou men hier het woord «pop-art» laten vallen. Een Amerikaanse boodschap... ?

Omdat er tussen al dat geklingel, geklungel en gerammel van de expo toch niet veel serieus te beluisteren viel, hebben we ons beperkt tot het van naderbij onderzoeken van wat aan klavichorden werd geboden, primo omdat er slechts enkele waren, en vervolgens omdat er soms de mogelijkheid geboden werd zo'n instrument in een aparte ruimte van het Provinciaal Hof te bespelen. Voor het gedeelte van diezelfde tentoonstelling in het Brugse Conservatorium was dit gemakkelijker omdat daar de instrumenten in diverse klaslokalen stonden tentoongesteld.

In het Provinciaal Hof waren er klavichorden te zien van drie bouwers. Van de Nederlander Cornelis A. Bom was er een reisklavichord uitgevoerd in kers, en met een tessituur C-c^o (gebonden vanaf C^o). De mogelijkheid om het in een aparte ruimte te bespelen bestond volgens de Heer Bom, die op de tentoonstelling overigens de gewenste informatie verstrekke, niet. Aan het tentoongestelde klavichordje viel er bijgevolg niet veel te beleven, tenzij het op zak steken van de wetenschap dat het 4.700 gulden moest kosten.

Wat verder had de Deen Jürgenson een wat groter klavichordtype neergezet, gebouwd naar een tekening van M. Praetorius, en uitgevoerd in eik. De snaren C, D en E waren ook wel dubbelkorig maar telkens was een der snaren van het koor omwonden. Vanaf Dis^o gebonden. Bij dit instrument, dat evenmin in een aparte ruimte te beluisteren viel, maar waar je uit pure nieuwsgierigheid je oor te luisteren legde boven de snaren en met het deksel op je kop, zou je gedacht hebben dat Praetorius wel een grote naam is maar dat er uit de konkretisering van zijn tekening toch maar een vrij introverte en gesloten klank te ontlokken was.

Carl Fudge, master harpsichord builder had vanuit zijn atelier te Winchester ook een reisklavichordje meegebracht. Fudge bouwt, zoals zijn folder vermeldt, naar voorbeelden uit het 17de- en het 18de-eeuwse Duitsland. Zijn instrumentje kon wél in een aparte ruimte worden bespeeld en ik moet toegeven dat het van alle klavichorden die ik op deze expo kon bespelen en serieus beluisteren, er de beste indruk heb van overgehouden. Netjes gemaakt, uit kers, goed in de klank en nog flinker in de prijs :

afhankelijk van de afwerking, schommelend tussen de 2.000 en de 2.200 dure dollars. En voor die prijs is het nog niet bij U thuis. Volgens de folder maakt Fudge ook een middelgroot type naar «Hubert» en een groot type naar «Schiedmäyer», instrumenten die respectievelijk 3.000 en 4.000 dollars kosten (exclusief alle andere kosten). Daarmee waren de klavichorden in het Provinciaal Hof bekeken en ging de tocht nu naar de klaslokalen van het Conservatorium, waar, zoals gezegd, de instrumenten beter en rustiger te beluisteren vielen.

Het enige Belgische klavichord dat er op deze tentoonstelling te bespeuren was, werd door de Nederlandse klavecimbelbouwer Fred Bettenhausen uit Haarlem gepresenteerd omdat volgens onze zegsvrouwe, de reisklavichordjes van Walter Maene (Sint-Eloois-Vijve) in Nederland de finishing-touch krijgen en vandaar ook worden verspreid. Het Maene-klavichord is een niet-gebonden instrument met als tessituur AA-e^o : kostprijs : 3.750,- gulden, en zoals de folder meldt «prijzen incl. BTW en voorzien van een standaard onderstel». Met dit type speelt Maene duidelijk in op de moderne behoefte om over het klavichord als studie-instrument te beschikken waarbij het inconveniënt van het gebonden type uit de weg wordt gegaan. Als klavecimbelbouwer boeit Maene ons meer, al kan men niet beweren dat zijn klavichorden oninteressant zouden zijn.

Ook de Hollander Gerrit C. Klop was met enkele van zijn instrumenten present te Brugge. Het programma van hetgeen zo allemaal in zijn «werkplaats voor clavecimbel- en kleinorgelbouw» te Garderen wordt gefabriceerd is indrukwekkend ; kortom, de hele gamma van alle mogelijke toetsinstrumenten. Helaas had hij zijn klavichorden thuis gelaten hoewel zijn folder melding maakt van twee types, meer bepaald een copie naar Gerlach uit Hamburg (ca. 1760) en een draagbaar model dat 9 kgr. weegt. Geen prijsvermeldingen.

Ook Michaël Walker, Cembalobaumeister, bouwt in zijn Werkstätte für Historische Tasteninstrumente te Schriesheim (Dt.) klavichorden naar een Duits model uit de 18de eeuw. Het resultaat is 1,65 m lang, heeft een tessituur van FF-g^o en kost 9.000 DM waarvan bij opdracht 1/3 dient te worden betaald. Daar komen nog BTW en portkosten bij. Jammer genoeg exposeerde M. Walker geen klavichord te Brugge. Dit was ook het geval voor John Rawson uit Londen en voor Robert Goble & Son uit

Oxford die toch, volgens hun folder-informatie zelfs diverse types maken.

Martin Sassmann uit Hückeswagen-Wiehagen (Dt.) daarentegen had van al de soorten instrumenten die hij maakt wél een model meegebracht. Hij bouwt grote klavichorden «nach Christian Gottlob Hubert 1774» die over een tessituur van FF-f^{'''} beschikken. Het instrument meet 167x46mm, is uitgevoerd in kers, het deksel massief, de kas gefineerd en weegt 32 kgr. Werden er helaas in de historie niet steeds heel mooie klavichorden gemaakt — de grote zijn in de bas echter meestal ijzerig van klank en dunnetjes in de hoge tessituur —. Aan dit spijtig aspekt weet Sassmann toch ook niet helemaal te ontkomen. Het geheel is verzorgd en uiterst eenvoudig afgewerkt, is overigens volledig dubbelkorig met messing besnaring en ongebonden (ook qua prijs : 11.959 DM, zonder de klassieke bijkomende kosten. Een bankje kan worden bijbesteld).

Tenslotte waren er een paar reisklavichordjes van de Duitse Firma Zuckermann in een grotere ruimte tentoongesteld (de verdeler van deze instrumentjes is de hierbovengenoemde Bettenhausen). Het zijn klavichordjes die verwijzen naar een anoniem 17de-eeuws Duits voorbeeld en dat kennelijk o.m. op een C. Fudge een diepe indruk heeft nagelaten. Van deze klavichorden viel echter geen snaar te horen tussen al het kabaal dat menige klavecimbel-leeuw op deze tentoonstelling aan het debiteren was.

De konklusie van de — enigszins getergde — bezoeker is, dat het met de klavichordebouw niet erg menens is en dat men hooguit tot de middelmatigheid is geraakt. Dat deze expo representatief zou zijn voor de aktuele klavecimbel- en klavichordebouw is zeker niet het juiste besluit. Het antwoord ligt dan ook nogal voor de hand op de vraag waarom er geen uitstekende klavichorden te zien of te horen waren : in deze kermisachtige sfeer lijkt het commerciële aspekt te moeten primeren boven het artistieke. En in dit opzicht is deze tentoonstelling te Brugge anno 1983, voor de zoveelste maal een jammerlijk verkeken kans, een kans die schipbreuk leed op een organisatorische zandbank.

Weekend Flor Peeters in de abdij te Tongerlo

Guido PEETERS

Het Centraal Orgelarchief van het Instrumentenmuseum van het Koninklijk Muziekconservatorium van Brussel, R. de Maeyer, L. Lannoo en Titus Timmerman (O. Praem.), heeft op 19 november een Weekend Flor Peeters georganiseerd in de abdij te Tongerlo. Het zal de lezers van dit tijdschrift niet zijn ontgaan dat 1983 inderdaad een «Flor Peeters-jaar» is geworden in Vlaanderen. Naar aanleiding van de 80ste verjaardag van de meester hebben in dit jaar ca. 40 activiteiten (recitals, lezingen, festiviteiten allerlei) plaats gehad waarbij het accent werd gelegd op de componist Flor Peeters.

Dit gebeurde niet alleen op orgel, doch ook op beiaard, door velerlei koren, op piano, door solozang, blazers, kortom op alle domeinen waarvoor de meester heeft gecomponeerd. Wanneer dit nummer van Orgelkunst verschijnt is het feest voorbij. Het was voor de componist een continue Graduale met Alleluia in eenvoudige dorpskerken, in kathedralen en abdijen, in conservatoria en andere muziekonderwijsinstellingen en in stadhuizen.

Flor Peeters' composities passen wonderwel in Brabants-gotische kerken met barok meubilair. Zijn muziek heeft tevens, tot de jaren zestig, een triomfalistisch karakter. Zijn sterke gebondenheid met Kerk en geloof neigen daartoe. Peeters heeft als kerkorganist vele revoluties meegemaakt. Hij had het geluk er niet afhankelijk van te zijn. Wegens zijn concertreizen in het buitenland, met name in Nederland, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten, zag hij dat de christelijke horizon veel weidser was dan alleen de Mechelse. Wel droeg hij het Mechelse label steeds voor zich uit, doch met een nieuwe dimensie zoals hij dat in zijn jeugd van Kan. Dessain in Mechelen had geleerd. Hij zette de Mechelse Besprekingen tussen de Roomse en de Anglikaanse kerken in muziek om. Het leek me goed om deze muzikale oecumenie, een woord dat vaak lichtzinnig wordt gebruikt, even in het licht te plaatsen. Het is de sleutel tot het begrip voor zijn kunst in de Angelsaksische wereld.

De norbertijnerabdijen van Averbode en Tongerlo hebben wezenlijk bijgedragen tot de muzikale rijpheid van Flor Peeters. Te Averbode heeft hij tussen de jaren twintig en dertig elk jaar een orgelrecital gegeven. Hij vertolkte er tevens eigentijdse liturgische muziek. Destijds waren concerten in kerken verboden en bleef eigentijdse orgelmuziek onbekend. De abdij van Tongerlo heeft in de Tweede Wereldoorlog en daarna een belangrijke rol gespeeld als catalysator van een opkomend orgelmuziekleven. In 1951 had hier een Internationaal Orgelcongres plaats met medewerkers uit Nederland, Duitsland, Frankrijk en de Verenigde Staten. Hier werd tevens het orgeltijdschrift *De Praestant* opgericht, tot het begin van de jaren zeventig het toonaangevend orgeltijdschrift in de Nederlanden. Een en ander geschiedde onder leiding van Flor Peeters. Na de Tweede Wereldoorlog heeft de eerste generatie Flor Peeters orgelconcerten geïnitieerd in Brugge, Gent, Antwerpen, Mechelen, Tongerlo, e.a. plaatsen, zodat een orgel-minded publiek werd geschapen dat een orgelrecital als iets gewoons ging ervaren. Thans continueert de tweede generatie het pionierswerk van de oude meester.

Over het Weekend Flor Peeters zijn belangrijke dingen te vermelden. Twee organisten speelden werk van Flor Peeters: Kamiel D'Hooghe en Christiaan van Ingelgem; iemand van de eerste en iemand van de tweede generatie. Hoe fraai deze generaties elkaar opvolgen in de interpretatie van Peeters' orgelœuvre hebben de luisteraars van het orgelweekend kunnen horen. Wie ooit Kamiel D'Hooghes interpretatie van Peeters' *Passacaglia e fuga* heeft gehoord, keek met belangstelling uit naar die van Van Ingelgem. Het was verre van een slaafse kopie, maar wel een persoonlijke interpretatie van een begaafd en rijpend kunstenaar. Van Ingelgem gaf bovendien een briljante interpretatie van het *Concert Piece*, opus 51 a, en speelde verscheidene koraalvoorspelen uit het uitgebreid œuvre. In het midden van zijn programma plaatste hij een fijnzinnige liturgische improvisatie op een thema dat Flor Peeters hem opgaf, het *Salve Regina*, een thema dat wonderwel past in een abdijkerk waar het het avondgebed van de monniken is, tevens het avondgebed van de meester zelf.

In de namiddag was het de beurt aan Kamiel D'Hooghe. Hij begon zijn recital met een begeesterende interpretatie van Flor Peeters' *Symfonische Fantasie*, het eerste grote werk voor orgel

uit 1925. Ook hij vertolkte koraalvoorspelen uit Opus 100 en de grote Partita uit opus 70. Zij allen verkregen de juiste sfeer, de frisse geest en intieme warmte die de componist er voor vraagt. Voorts gaf D'Hooghe een ontroerende vertolking van de *Elegie*, waarin zijn persoonlijke belevenis van deze toch subjectieve compositie sterk boeide. De *Sonata quasi una Fantasia*, opus 129, wint telkenmale dat men ze hoort. Mij klonk nog goed in de oren D'Hooghes interpretatie, in september, op het Festival van Vlaanderen te Mechelen. Het was nu in Tongerlo nog beter, met meer autoriteit, rijper en, dank zij het Rugpositief in Tongerlo, speelser. D'Hooghe eindigde zijn recital met een meesterlijke vertolking van de *Final*, opus 71. Wanneer uw commentator eerder op die dag « zijn » verhaal over dit werk had gegeven, en hij precies terug hoort wat hij denkt over dit werk, dan is de blijdschap natuurlijk bijzonder groot.

Het muzikaal gedeelte van dit weekend stond op een bijzonder muzikaal en technisch hoogstaand peil, en dit ondanks het moeilijke orgel in de abdijkerk waar de klank vanuit de toren moet worden gehaald en waar elke organist moeilijkheden heeft met de elektrische zwelkast die nooit precies doet wat de organist er van vraagt.

Vroeg in de morgen was er een lezing van J. Verdin die het zou hebben over « Flor Peeters en de oud-Nederlandse muziek ». Verdin gooide het over een andere boeg. Hij toonde aan dat er in het œuvre van Flor Peeters misschien wel twee richtingen zijn, de symfonische en polyfonische, maar dat m.b.t. de eerste richting dit niet wil zeggen dat deze muziek niet even gestructureerd en geconstrueerd is als de tweede. Een verbluffende muzikale analyse (zowel horizontaal als vertikaal) van de *Vlaamse Rapsodie* toonde dit overduidelijk aan. Hoewel totaal anders dan de door hem eveneens geanalyseerde *Passacaglia en fuga*, blijkt dit werk volgens de traditionele wetten van compositie te zijn gebouwd. Verdin vergeleek de *Vlaamse Rapsodie* met de *Sonate héroïque* van J. Jongen (zij dateren uit dezelfde periode) en meende dat de titel van een werk misleidend kan zijn.

Er waren ook toespraken voorzien door Johan Flerackers en door ondergetekende. Johan was verhinderd door familiale omstandigheden. Zoon Peeters had in de voormiddag bij het recital van Van Ingelgem de luisteraars in de kerk voorzien van mondeling commentaar. Voor het namiddagconcert van D'Hooghe deed

hij zijn betoog in de gezellige en warme Vesperzaal van de abdij. Hij improviseerde tevens een opdeling van Flor Peeters' orgel-oeuvre in de twee hoger vermelde richtingen, de symfonische en de polyfonische, en toonde aan dat Flor Peeters vaak afwisselt tussen beide genres, of zelfs gelijktijdig, in het zelfde jaar, zijn genereuze inspiratie laat vloeien in een symfonische of polyfone vorm. Het onderscheid ligt vaak in de naam van de vorm, de sfeer, het orgeltype waarvoor het werk is gedacht en de mogelijke literaire of buiten-muzikale inspiratie die er aan ten grondslag ligt. Vaak komen deze twee « rode draden » dicht bij elkaar, kruisen elkaar of genereren een nieuw genre zoals de *Six Lyrical Pieces*, aan het einde van de zestiger jaren. Daarna heeft Flor Peeters' muziek een nieuwe dimensie verkregen zoals dit blijkt uit, toch zeer verscheiden werken, als de *Sonata quasi una Fantasia* en de *Ricercare*.

Er was ook een vragenuurtje ingelast door Zoon Peeters en daar namen de aanwezigen dankbaar gebruik van. Vader en Zoon vulden elkaar aan alsof het over een Samenwerkende Venootschap ging. Het is niet onrealistisch dit zo te zien, zeker van de zijde van ondergetekende, die van in zijn prille jeugd de huiswarmte heeft ingeademd van het creatieve proces.

In de economie telt men het Bruto Nationaal Produkt van een land op en deelt het door het aantal inwoners en komt alzo tot een gemiddeld inkomen per capita. Wanneer ik deze formule toepas op het Weekend Flor Peeters in Tongerlo, kom ik, door het uitzonderlijk hoog gehalte van de muzikale prestaties en door de lezing van Verdin, en jammer genoeg door het gering aantal aanwezigen uit Vlaanderen en Nederland, tot het hoogste muzikale genot en rijkdom per luisteraar. Ieder van de organisten en Verdin als spreker gingen echt op de kern van de zaak in ; de organisten speelden de ziel uit hun lijf, zoals dat in Vlaanderen wordt genoemd ; Verdin dierf het aan, aan de componist te vertellen hoe zijn muziek aan het mes van een chirurg niet ontsnapte, maar hoe ze er ook « geheeld » onder uit kwam. Dit Flor Peeters Weekend te Tongerlo had een ongekend hoog artistiek en professioneel karakter.

De deelnemers konden terecht in een gastvrije abdij ; de deelname in de onkosten (500 BF of fl 30) waren een peulschil tot het gebodene. Titus Timmerman streek alle plooiën van een (gewilde) improvisatie glad en schreed als een echte « heer van

Tongerlo » tussen « zijn » gasten. Ook voormalig prelaat Boel kwam zijn goede vriend Flor in de namiddag gezelschap houden. Ondanks de tochtige koude van de abdijskerk was, dank zij de muziek en de uitvoerders, de warmte in hart en geest van de aanwezigen bijzonder stimulerend.

« Orgelpunten »

een tentoonstelling van tekeningen van orgelfronten, schilderijen van kerkinterieurs met orgel, orgels en orgelfragmenten

gehouden van 24.10 tot 20.11.1983 in de gebouwen van de Kredietbank « De Tinne Pot » op de grote markt te Brussel.

Ant. FAUCONNIER

Het valt niet te ontkennen dat er op dit ogenblik in Brussel wat wordt gedaan voor, om en rond het orgel.

Benevens een uitgebreide concertcyclus viel er van 24 oktober tot 20 november een opmerkelijke tentoonstelling te noteren, die ruime aandacht verdient. Kan men te Brussel te midden van de rijk gevulde concertagenda stellen dat er op het inhoudelijk vlak nog niet zo bijster veel is naar voor gebracht, behalve dat enkele organisten bezig zijn zich in die gevarieerde drukte te pletter te spelen, deze tentoonstelling echter biedt wel materiaal aan van betekenis. De aandrijvende motor achter dit gebeuren is de bekende orgelhistoricus Jean-Pierre Felix op wie dan ook zowel het inhoudelijk opzet als de uitwerking is afgedraaid.

Wij mogen stellen dat met deze tentoonstelling van orgelfronten, schilderijen van kerkinterieur met orgel, orgels en orgelfragmenten, toch waardevolle bouwstenen worden aangedragen voor de orgelcultuur in ons land.

Het grote belang van het tentoongestelde materiaal ligt vrijwel uitsluitend op het archivalisch, geschiedkundig en architectuurhistorisch vlak. Daar waar de brug geslagen wordt naar de hedendaagse orgelbouw en daar waar de restauratiekunde bij oude orgelfragmenten aan bod komt, verglijdt men op een geheel ander niveau.

Het is duidelijk dat een dergelijke tentoonstelling rond het orgel niet gemakkelijk is op te zetten en wel onmiddellijk te kampen heeft met het meestal niet verplaatsbaar karakter van het orgel, en anderzijds de essentiële muzikale functie er voor zorgt dat het orgel, niet enkel met het oog bekeken moet worden, maar voornamelijk met het oor beluisterd en door een musicus bespeeld moet worden.

Met betrekking tot dit aspect is niet de tentoonstelling het geschikte medium. Bij ons roept dit onmiddellijk de vraag op, waarom het opzet van deze expositie zo breed gemaakt? Zou een beperking tot tekeningen van orgelfronten, schilderijen van kerkinterieurs met orgel en zuiver historische orgelfragmenten niet helderder de bedoelingen hebben gediend? Het lag vooral in de bedoeling van de organisator onder het oogpunt van orgelontwerp vanuit de historie de luister van het orgel te belichten, en dit opzet is geslaagd.

Het kernstuk van deze tentoonstelling vormde dan ook een 24-tal kostbare tekeningen afkomstig uit het Prentenkabinet te Antwerpen, die, alhoewel velen niet zijn gedateerd of gesigneerd, toe te schrijven zijn aan de beroemde Antwerpse houtsnijders Johan Claudius de Cock (1667-1735), Willem Ignatius Kerricx (1652-1719), Pieter I scheemaekers (1652-1714), Jan Pieter I Van Bourscheit (1669-1728), Michiel Van der Voort (1667-1737) en vooral Hendrik Frans Verbruggen (1654-1724). Een uitblinker in deze serie vormt het orgelfront voor de St.-Walburgis-kerk te Antwerpen toegeschreven aan Jan Pieter II Van Bourscheit, orgelkas die zich sinds 1816 in de St.-Sulpicius-kerk te Diest bevindt en waarachter sinds 1828 een orgel van Th. Smet-Van Tienen uit Duffel schuilgaat.

Aan de hand van het ontwerp voor het orgel van de Grote Karmel of Broeders van O.-L.-Vrouw te Brussel, afkomstig uit het Vleeshuis te Antwerpen, kon een in gebruik geraakte bouwwijze van koordksaalorgels bij deze Karmel-orde belicht worden, zoals zij voorkomt op nog andere plaatsen en zelfs bij andere kloosterorden.

Een prachtig en zeer waardevol ontwerp van J.B. Forceville's koordksaalorgel (1706) der St.-Michiel en St.-Goedele-Kerk te Brussel werd door het Algemeen Rijksarchief te Brussel in bruikleen gegeven. Dit ontwerp is van de hand van de architect-ingenieur Willem De Bruyn en geeft in onze orgelbouwgeschiedenis

een duidelijke aanzet van het later door de orgelmakers Van Peteghem zo vaak beoefende gedeelde orgeltype. Toen reeds te beschouwen als een eerste document van de overheersing van de architectuur op de orgelbouwkundige wetten, een zaak die aanvankelijk te Brussel niet in het voordeel van een groot orgelbouwmeester als J.B. Forceville is beslecht.

De verzameling bevat een fraai gekleurde tekening van het orgel te Willebroek (1664). De tekening zelf dateert uit 1780.

Geschiedkundig interessant is een tekening uit het Rijksarchief te Namen die herinnert aan het beruchte proces dat de Naamse schrijnwerkers in 1752 voerden tegen orgelmaker Claude Bernabé-Goynaut, omdat hij in weerwil van de geplogenheden zelf de onderbouw van een orgel had geconstrueerd.

Uit het Rijksarchief van Bergen kon een belangrijk ontwerp voor een twee-delig orgelfront betrokken worden; het zou gaan over een orgel dat Sébastien Lachapelle in 1727 wilde bouwen voor de abdij van Aywières. In de 19de eeuw zijn het de architecten die in de plaats treden van de houtsnijders, een gewoonte die zich overigens doorzet voor de volledige aankleding van het kerkgebouw. Dat er nog slechts uitzonderlijk een waardevolle tekening werd gemaakt van een orgelfront, zoals J.P. Felix stelt, is een uitspraak die wel wat eenzijdig en kategoriek overkomt. De tentoonstelling exposeerde 2 tekeningen uit het einde van de 19de eeuw: het Pierre Schyven-orgel (1883) van de St.-Jacob-op-de-Koudenberg te Brussel en het orgel der O.-L.-Vrouw-kerk te Laken (1871) van dezelfde bouwer, waarmee net wat te vlug een conclusie getrokken wordt die geldt voor de gehele 19de eeuw. Om niet de verleiding te wekken de waarde van de tekeningen te verwarren met deze van de instrumenten zelf, kunnen wij van deze 2 Schyven-orgels stellen dat het orgel der O.-L.-Vrouwkerk te Laken een indrukwekkend instrument is en een even indrukwekkend orgelkas-ontwerp bood, maar dat daarentegen het kastontwerp van St.-Jacob-op-de Koudenberg te Brussel als imposanter moet worden aanzien dan het vrij middelmatige orgel dat er achter schuilgaat.

Wat de tekeningen betreft is ook even naar het heden overgestapt met twee plantekeningen van de orgeldeskundige Gabriël Loncke, die illustreren dat er in ons land bij het opmaken van restauratieontwerpen ernstig werk wordt gemaakt van plantekenen. Maar voor de goede orde en de juiste toedracht der

zaak ware het in Brussel passend geweest er bij te vermelden dat zulks door orgelontwerpers enkel in Vlaanderen wordt ver-richt. Frans sprekend België kent en wenst dit niet, maar staat desondanks wel immer paraat de vruchten van het Vlaamse werk te oogsten.

Bijzonder boeiend is de aandacht die gevestigd werd op een 19de-eeuws schilder van kerkinterieurs met orgels, nl. Jules Victor Génisson (St.-Omaars 1805 - Brugge 1860). Het mag een zeldzame realisatie heten dat 3 kerkinterieurs met orgel konden bijeengebracht worden : nl. de Abdijkerk van Averbode (\pm 1840) met het oude Jan Dekens-orgel dat er geplaatst stond, het interieur van de St.-Gummarus-kerk te Lier (1850) met het uit 1628 daterende Jan Boesmans-orgel, en het interieur der St.-Dymphna-kerk te Geel met het thans verdwenen Christian Penceler-orgel uit 1716-18. Eveneens van Génisson een tekening van het Forceville-orgel der St.-Jacobskerk te Antwerpen (1834).

Een weinig bekende litho van het orgel in de kathedraal te Antwerpen uit het bijzonder zeldzaam boek van John Norbury « The Bosc of Whistles » (Londen 1877), werpt een blik op het Peter Lannoy-orgel vóór de vervanging door Pierre Schyven, een prent dus die van aard is de verbouwingsgeschiedenis van dit kathedraal-orgel aan herziening te onderwerpen en alvast de ingreep van P. Schijven t.a.v. het meubel op een andere wijze te interpreteren.

Een andere merkwaardigheid die vermeld dient te worden is de houten maquette van het Vereecken-orgel te Waasmunster (1864), in 1865 gemaakt door een zekere Petrus Vergucht, een fraai stukje handwerk dat behoort tot het privé-bezit van de Brusselse orgelmaker Patrick Collon.

Kwam het orgelmeubel-ontwerp in de 18de eeuw hoofdzakelijk onder picturaal oogpunt goed uit de verf, sinds de 19de eeuw tot op onze dagen kwam dit meer naar voor als een bouwkundig plan. Door de afwezigheid van enig zicht op het hedendaagse nieuwbouw-ontwerp, wordt ten overvloede duidelijk dat er op dit vlak ten onzent, en dit geldt a fortiori voor Wallonië, weinig of niets gebeurt dat betekenis heeft. Maar dat daarom de hedendaagse picturale voorstelling van het orgelmeubel in de tekenkunst geheel afwezig blijft, voelen wij aan als een spijtige lacune. In de Veurnse kontreiën is er immers een niet zo lang geleden overleden Van Gucht die de laatste jaren van zijn leven, vele

Westvlaamse kerkinterieurs tekende met zicht op het orgel, zoals ons bekend van het J.P. Draps-orgel in de St.-Trudo-abdij te Male, het Loncke-orgel in de St.-Walburga-kerk te Veurne, het orgel in de St.-Jans-kerk te Poperinge, enz.

Al bij al is op een paar spijtige verwisselingen in de nummering na, deze tentoonstelling van oude orgelprenten een boeiend en geslaagd opzet geworden.

Onze waardering laat het echter afweten bij het tweede luik van deze tentoonstelling, daar waar de band gelegd wordt naar de hedendaagse nieuwbouw of naar de voorstelling van de op heden bedreven restauratiekunst.

Over de 4 geëxposeerde nieuwbouw-orgels kunnen wij kort zijn. Enkel het kleine orgelpositief van de Brusselse orgelbouwer Patrick Collon, geïnspireerd op een instrument uit de 16de eeuw, bleek met een artistieke motivering en aansluitend op de geschiedenis te zijn geconstrueerd.

De andere drie nieuwe orgelpositieven zijn in de huidige evolutie van de orgelbouwkunst te bestempelen als totaal achterhaald en van geen betekenis. Zij zijn gemaakt naar orgelopvattingen van 20 jaar geleden. Voor de vakman een bewijsstuk van de manier waarop het niet moet en bovendien een ergernis dat hun makers er nog steeds niets van begrepen hebben, tenzij dit ene dat het niet veel uitmaakt hoe je onder het eventuele voorwendsel van « historisch gericht », vooral zaken kan doen. Voor de argeloze en niet-ingewijde bezoeker, die in deze ingewikkelde materie de gave des ondersheids mist, vormt een op deze wijze tentoongestelde nieuwbouw, een bron van verwarring en misleiding ; het is betreurenswaardig dat men dit nog talrijke niets vermoedende bezoekers durft aandoen.

De klank van al deze speeltuigen was niet te beoordelen, maar voor wie wel één en ander uit de aard en kwaliteit van het soms keiharde pijpwerk kan afleiden, of die met een geoefend oog ook op zicht reeds heel wat ziet van de wijze waarop de klankgeving is aangepakt, zijn de hierboven getrokken conclusies meer dan gerechtvaardigd. De geschikte mentaliteit om muzikaal en cultureel orgelbouwkundig werk van niveau te leveren, is bij een aantal gretige exposanten lang niet meer aanwezig.

Wat het exposeren van orgelfragmenten betreft, viel ons terloops deze eigenaardigheid op : terwijl de ene orgelbouwer zich in zijn tentoongestelde materiaal ontpopt als een verzamelaar

van curiosa, zoals serinetten, een stemvork van A. Cavallé-Coll of een oude uitgave van Jan Van Heurn's Orgelmaker, laten anderen zich kennen als « restaurateurs » met privé-verworven « historische » overschotten als buit. Het gaat er bij ons niet in hoe je na restauratie, — zo noemen de betrokkenen zelf hun verrichtingen aan historische orgels —, nog een Van Peteghem-spaanbalg uit 1775 overhoudt, die je privé-eigendom wordt en waarmee je bij elke gelegenheid een expositie voorziet van zeldzaam materiaal, of hoe je het, nadat het J.B. Bernabé-Goyhaut-orgel van Ressegem jaren geleden op schandelijke wijze werd leeggemaakt — en dit niet zonder medewerking van je in restauratie geöfend orgelbouwerstalent —, nog aandurft om het oorspronkelijk klavier (1770) — ook al weer privé-bezit geworden —, te exposeren. Tot de organisatie van de expositie richten wij de vraag of het niet beter zou stroken met de edele bedoelingen van een orgelkulturele activiteit, nu eindelijk aan Ressegem te helpen teruggeven wat er werd ontvreemd en er geen expositie mee te houden? Hierbij aansluitend blijkt de merkwaardigheid dat de organisator van deze gewaardeerde expositie dhr. J.P. Felix, onlangs half België gemobiliseerd heeft voor het behoud van een oninteressant en minderwaardig Kerkhoff-orgel in de abdijkerk te Grimbergen, een sprekend stuk anti-orgelkultuur, terwijl zijn expositie te Brussel bol staat van waardevol historisch orgelmateriaal dat ten voeten uit bewijst op welke weerzinwekkende wijze de historische orgels waarvan het afkomstig is, zijn gepluimd tot op de graat. Nu daagt er geen strijdlustige Felix meer op, maar een berustende exposant!

Ter verduidelijking kunnen wij er wel bij zeggen dat orgelmakers uit ons land, die het wat ernstiger opnemen met historische orgelmateriaal, niets uit onze kerken te exposeren hadden. Hun restauraties staan in de kerken met al het oude materiaal erop en eraan; bij gebrek aan verworven historische overschotten zijn zij wijselijk van deze expositie weggebleven.

Blijkbaar had deze tentoonstelling als nevenaspect ook nog didactische bedoelingen, maar die zijn bij ons helemaal in het verkeerde keelgat geschoten. Wij hebben er historische windladen bewonderd, bezet met een allegaartje van pijpwerk uit wel vier verschillende perioden, zelfs in spotted metaal, af en toe griezellig van de kernsteken, die je de haren doen ten berge rijzen dat dit geëxposeerd wordt om de huidige restauratiekunst in ons land

te illustreren. Nog driester soms, er werd zelfs pijpwerk getoond als zijnde voorbeelden van restauratiekunst, dat bij eigenlijke gesubsidiëerde restauratiewerken door ontwerpers wordt geweigerd; een goed voorbeeld dus van de ernst waarmee orgelmakers-restaurateurs het met dit kunstambacht voor hebben. Om er één staaltje van valse voorstelling van zaken uit te pikken: nr. 61 toonde een selectie orgelpijpen: de enen « beschadigd en ondeskundig gerestaureerd », zoals de ondertitel zegt, — wij zeggen: « niet gerestaureerd maar verknoeid en door onbekwamen behandeld ». Tot zover de ene kant van de medaille. Wat daar tegenover gesteld wordt is « vakkundig gerestaureerd » oud pijpwerk, — wij zeggen: « grondig opgeschuurd en bijna gepolijst binnenpijpwerk, soms van nieuwe kernen voorzien en wel eens met nieuwe dikke en in alle geval onhistorische loden baarden, zodat nauwelijks nog iemand kan vermoeden uit welke periode dit pijpwerk dateert ». Nog nooit zag ik een orgel met binnenpijpwerk dat zo glanzend geschuurd werd, ook niet bij restauraties van de betrokken orgelmaker. Zoveel is zeker dat wat hier vakkundig gerestaureerd pijpwerk heet, omwille van de grondige en onomkeerbaar vernieuwende behandeling bij orgelrestauraties niet wordt aanvaard, en ook op dit ogenblik in de door de Staat gesubsidiëerde werken niet voorkomt. Op deze wijze is het betreuzwaardig dat het gelegde verband met het heden en de hedendaagse restauratiepraktijk op dubbelzinnige en aanvechtbare wijze wordt benaderd en/of door bepaalde orgelmakers meteen wordt benut om zich een allure van « restaurateur » aan te meten die ze niet ten volle verdienen. Naast het zovele positieve dat deze tentoonstelling tot een interessante, bezienswaardige en bijna zeldzame gebeurtenis heeft gemaakt, komt dit aspect van het geëxposeerde, waarin de organisatoren zowaar kritiekloos meedraaien, over als een blunder van formaat.

Bouwstenen

Dudzele, parochiekerk St.-Pieters'Banden,
Contract voor de bouw van een nieuw orgel
door Louis Benoit Hooghuys / Brugge, 1872.
(Kerkarchief Dudzele, bewaard op de pastorie, niet geïnventari-
seerd)

Aansluitend bij het artikel over L.B. Hooghuys (zie elders in
dit nummer) geven we hier het bouwcontract weer voor het
orgel te Dudzele.

Dit orgel — samen met dat te Vivenkapelle zowat het enige
Hooghuys-orgel dat van transformaties gespaard is gebleven —
is meteen ook het grootste dat Hooghuys in Vlaanderen bouwde ;
het is terecht te aanzien als een meesterwerk in de orgelbouw
tijdens de tweede helft van de 19de eeuw.

*Register der beraadslagingen genomen door den raed der kerk-
fabriek der Parochie van Dudzele.*

(aangevangen in 1856)

fol. 22 *Zitting van den eersten zondag van July 1872*

(handelt eerst over de uitbreidingswerken aan het kerk-
gebouw)

fol. 23 *Vervolgens bericht dezelve heer pastor den raed, dat hy
aan de hem opgelegde en door hem aanvaarde taak volkomende
aangaande den nieuwe orgel, verscheide befaamde artisten ge-
raadpleegd had, en volgens hun advies door den zeer kundigen
koster H Scherpereel een plan had doen vervaardigen.*

*Dit plan, onderworpen aan verscheidene orgelmakers wierd op
verscheide pryzen geschat, alle komende tusschen elf a vyftien
duizend franken. Het genadigste aanbod is dit van Mr Hooghuys.
Daarom heeft de heer pastor met dezen kunstenaar een verloopig
contract gemaakt hetwelk definitief zal worden door het aan-
vaardden en onderteekenen deszelfs door de leden van den kerke
raad.*

Hier volgt het afschrift van dit contract

*« De ondergeteekende EH Pastor en leden der Kerkfabriek van
Dudzele zyn overeengekomen met den heer Lodewyk Hooghuys,
orgelmaker te Brugge, tot het leveren en plaatsen van eenen
nieuwen orgel in de parochiekerk van Dudzele, samengesteld*

(Copyright ACL Brussel)

Dudzele bij Brugge, Sint-Pieters'bandenkerk,
orgel door L.B. Hooghuys

uit de volgende spelen en registers en op de hieronder geschrevene voorwaarden

GROOT ORGEL

Groot orgel
Bourdon, 16 voet;
Bourdon, 8;
Montre, 8;
Prestant 4;
flûte 4;
grosse nazard 6;
Doublette;
grosse tierce;
larigot;
septième;
cornet 6 rangen;
fourniture 4;
cymbel, 3;
trompette basse 8;
trompette supérieure, 2 voet

POSITIEF

Positief
Bourdon, 8;
dolciana, 8;
flute a cheminée, 4;
prestant, 4;
Nazart, 3;
doublette, 2;
flute 1;
voix humaine.

PEDAL

Contrebasse, 16 voet;
flute ouverte, 8;
quinte grosse taille, 6;
prestant 4 v;
fourniture 4 rangen;
trompette grosse taille

(in de marge) : NB De trompette grosse taille van het pedaal, is op de vraag van den orgelist, met toestemming der Kerkfabriek door ML Hooghuis, vervangen door eene bombarde 16 voet, zonder eenige vermeerdering van prys.

In het pedaal 27 noten van den laagsten do tot den derden re medebegrepen, Accouplementsregisters en pedalen voor het mengen der spelen naar het gedacht van den orgelist van Dudzeele te schikken.

Algemeene bemerking. Al wat in dees bestek niet voorzien is en voor den orgel noodzakelyk is, moet de orgelmaker zonder eenige verdere vergoeding leveren en plaatsn. Geen zacht hout mag gebruikt worden, behalve voor de kassen van het pedaal, en blaasbalk en de kas des blaasbalks.

Alle de spelen van groot orgel en positief van 56 noten.

Een kas voor groot orgel en positief in wagenschot met ornamenten en beelden, zoo als zy geteekend staat op het plan door de leden van den kerkeraad onderteekend, en eene of twee kassen voor de vrye pedaal.

Wagenschot schroevende houtvryzen, leder voor dichtmaking en soupapen enz, alles van de beste hoedanigheid.

In het binnenwerk des orgels mag niet eene nagel gebruikt worden.

Twee klavieren van ut tot sol. Zes en vyftig touchen.

De touchen moeten vervaardigd worden van zuiver en droog hard hout. De naturels beplakt met fyn ivoir, en de diëzen van zwart ebbenhout.

Mecaniek om de klavieren in gemeenschap te brengen met de secreten. Het daartoe benooidigde hout moet wagenschot zyn van de zuiverste soort. Het koper van eerste qualiteit.

Blaasbalg à bascule met reservoir, geëverendigd met het orgel. Een jongen van 8 tot 10 jaar moet hem kunnen blazen. De blaasbalg moet geen gerucht maken; in de kerk mag hy niet gehoord worden. De balg moet van goed delen hout en wagenschot en duurzaam leder vervaardigd wezen.

Registers. De staanders (pivots) van yzer. De knoppen van palissander welke op porceleyn de namen der registers zullen bevatten, alsmede de aantekening van voeten of rangen zoo als hierboven aangetekend staat.

De klavieren zullen op de zy kant des orgels geplaatst worden, derwyze dat de orgelist den linkeren arm naar het altaar zal hebben.

De façade pypen zullen gemaakt worden van zuiver engelsch tin, en fyn worden gepolierd. Alle de overige pypen van het groot orgel, positief en pedaal ook van engelsch tin met hoogstens 25 p/o lood daarby, tenzy deze die in wagenschot moeten zyn. Geene oude stof of pypen mogen verwrocht worden. De Kerkfabriek behoudt zich het recht eenen of meer tingieters en schrynwerkers aan te stellen om de stof en het werk te doen onderzoeken. De orgelmaker zal zich tydens de plaatsing moeten ten dienste stellen van de tingieters om hun onderzoek te vergemakkelyken. Het orgel zal gesteld worden in orgeltoon. Alle de pypen behoorlyk geïntoneerd en geëgaliseerd. Ider register moet den timber of toon hebben die hem eigen is tot zoo ver zulks door de kunst vereischt is. Het orgel moet ook goed gestemd zyn. Het klavier mag geenen grooten weerstand bieden aan de vingers. Alle de pypen moeten rap spreken. Bezonder zal de orgelmaker hierin letten op de bourdon 16 voet, en de registers van het pedaal.

De ondergeteekende orgelmaker verbindt zich alle de hierboven vermelde werken, zoo als zy beschreven zyn, te leveren, in de kerk te Dudzeele te plaatsn voor de som van tien duizend acht honderd

en tien francs. Alle deze werken zullen voltooid moeten worden den 1^{en} Augusti 1873. In geval het orgel op dat tydstip nog niet voltrokken ware zal de orgelmaker voor ideren dag uitstel aan de Kerk te Dudzele moeten betalen de somme van 5 franken.

De Kerkfabriek zal te haar genoegen eenen of meerdere deskundigen mogen vragen om de bovengemelde werken goed of af te keuren. In geval die experten met den aannemer niet konden overeenkomen by de overneming van het orgel, zal deze laatste andere kenners mogen byhalen om gezamentlyk met de eerste het werk te beoordelen. Indien na het hier besproken onderzoek bleek dat het orgel niet leverbaar is, door groote gebreken, zoo als byv. ontberingen van wind in het sekreet of ontsnappingen, of indien het orgel niet vervaardigd ware volgens de hierboven beschrevene voorwaarden, zal het aan de Kerkfabriek vrijstaan het zelve te weigeren, zonder dat de orgelmaker op eenige betaling moge aanspraak maken. Indien by het onderzoek bevonden wierde dat het orgel mindere gebreken had welke geene reden kunnen geven tot eene volstreekte afkeuring, dan zal de orgelmaker op eigene kosten het werk in regel moeten stellen, alvorens hy eenige aanspraak op betaling kunne maken.

De orgelmaker verbindt zich den ouden orgel der kerk van Dudzele over te nemen mits de somme van vyf honderd franken, af te rekenen van de koopsom van den nieuwen orgel met de kassen, tydens de eene of andere der gedeeltelyke betalingen, hierna aangehaald, en dat indien hy of de Kerkfabriek dezen orgel zouden kunnen verkoopen aan eenen meerderen prys, de overschot moet gestort worden in de kas van de Kerkfabriek van Dudzele.

Betaling. Bij het teekenen van dit engagement zal de orgelmaker ontvangen de somme van twee duizend franken. Als de kas van groot orgel, positief en pedaal zal geplaatst zyn de somme van twee duizend franken. Als gansch het orgel zal overgenomen en goedgekeurd zyn zal de orgelmaker ontvangen wat nog blyft van de koopsom behalve 700 franks. Van die 700 franks zal hy ontvangen 500 frank een jaar na de goedkeuring, en 200 frank twee jaar na de goedkeuring. De orgelmaker zal in de twee jaar ten minsten twee maal 's jaars (alle zes maanden) het orgel moeten onderzoeken en gansch stemmen, wil hy recht hebben op de laatste 700 frank. Gedurende drie jaren blyft de orgelmaker verantwoordelyk voor het werk (de constructie).

Aldus gedaan te Dudzele den 26 Juny 1872.

De orgelmaker

(geteekend) Louis Hooghuys »

De kerkraad vindt het contract goed en voordelig, en beslist eenpariglyk dat het zelve op zegel geschreven, in dubbel, door alle de aanwezige leden des Kerkraads zal onderteeekend worden. Het geen aanstonds gedaan wordt.

Gh. P en P.R.

Ter Bespreking

A. FAUCONNIER en P. ROOSE.

HET HISTORISCH ORGEL IN VLAANDEREN. Deel IIIa.
ANTWERPEN - arr. ANTWERPEN.

Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur.
Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg. Brussel 1980.

Met deze jongste organologische studie betreffende Vlaanderens historisch orgelbezit is men aan de vierde inventaris toe. Het is een kanjer van een boekwerk geworden, zegge 740 bladzijden, en zodoende komt nu in gewicht de Oostvlaamse inventaris met zijn 693 blz. op de tweede plaats te staan. Voor wie deze handboeken geregeld gebruikt, zal er goed aan doen ze meteen van een soliede koft te laten voorzien. Overigens is het lettertype nog steeds het bij deze orgelinventarissen gebruikte typoscript (hoewel heel wat beter verzorgd dan in de eerste inventaris) en heeft de drukker een voorkeur betoond om afbeeldingen van details van pijpwerk sporadisch ondersteboven weer te geven.

Dat dit opus IV reeds in 1980 persklaar was en pas eind 1983 boven de doopvont kon worden gehouden zou te maken hebben met de regels van de aanbesteding (voor een boek kan het dus drie jaar duren, en voor een orgel soms meer dan tien, tenminste, bij ons in Vlaanderen, al gelooft me geen Hollander die weet dat met een dergelijke rapiditeit van werken in privé, de zaak bij voorbaat naar een faillissement dient te worden verwezen).

Maar Vlamingen volharden in hun taak en opdracht zoals Rodenbach dat al eerder zei, met ijzeren koppen koppigheid en dat zal dan nog zin hebben ook omdat dit niet heeft geraakt aan het inhoudelijke aspect van de onderneming. De techniek van inventarissen gebeurt verder op het oorspronkelijke stramen, maar thans wordt de studie nog meer uitgediept en nog degelijker gestoffeerd met archivalia. Hiertoe was ook meer ruimte beschikbaar omdat van de 157 bezochte instrumenten er slechts een dertigtal als historisch kunnen worden beschouwd terwijl er 111 nieuwe orgels werden geregistreerd (wat voor 'n royale kans heeft de Vlaamse orgelmaker niet verkwanseld sinds W.O. II!). Want oorlogsverrichtingen zijn in de provincie Antwerpen hoofdzakelijk oorzaak van het grote verlies van orgel-antiek.

Wat er van het historische erfgoed is bewaard gebleven, was voor de inventarissatoren een even subliem als verslens bouquet van Zuid-

nederlandse orgelbouwkunst. Het nieuwe boekwerk wordt aldus gesierd met uitvoerige analyses van het werk van Nicolaes Van Haghen (St.-Paulus, Antw.), met meerdere orgels van de Frans-Vlaamse grootmeester en vader van het Vlaamse rococo J.-B. Forceville, met werk van de onvolprezen familie Delhayne en van de intrigerende Carolus Dillens die wel eens als de evenknie van een J.-B. Forceville zou kunnen worden geëvalueerd.

Sinds het verschijnen van de eerste inventaris wordt per «orgelfiche» steeds meer aandacht besteed aan de direct voorhanden zijnde archivalia betreffende het bestudeerde instrument. Dit is sterk uitgebreid in de Antwerpse inventaris en daarenboven werd de bibliografie niet meer beperkt tot het vermelden van organologische publicaties maar werd daarenboven een ruime greep gedaan uit geschied- en heemkundige monografieën en tijdschriften.

Staan met dit administratieve werk de geboekstaafde historische instrumenten beschermd tegen verder verval en/of transformatie? De wettelijke bescherming houdt ergens wel een kunstmatige beveiliging in tegen onbegrip t.o.v. het culturele erfgoed. Een mentaliteitswijziging is hiermee nog niet onmiddellijk verzekerd. Dat zal allicht een kwestie worden voor de jongere generatie. En die zal dan ook wel gaan beseffen dat met deze inventarissen — die qua opzet en wetenschappelijkheid uniek zijn op onze wereldbol — pionierswerk werd verricht door een paar onverdroten deskundige idealisten die zich ten dienste hebben gesteld van Vrouwe Musica. Want inmiddels wordt de commerciële orgelbouw nog steeds als florissant erkend. Dit floreren gebeurt nu meer en meer op een schoen en een slof wegens de steeds maar schaarser wordende geldelijke middelen ten gevolge van de economische recessie. Trouwens is dit een toestand geworden waardoor zelfs de bescherming en restauratie van het historische orgel stilaan maar zeker wordt bedreigd (in Vlaanderen).

Bestelling van deze publicatie kan gedaan worden bij de Administratie voor Ruimtelijke Ordening en Leefmilieu (AROL), Belliardstraat 32-34, 1040 Brussel tegen de reeds sterk gesubsidieerde kostprijs van 600 fr.

Gh. P.

Mededelingen

Eric Hallein,

medewerker van «Orgelkunst», behaalde in december het diploma van Uitvoerend Musicus. Ingeschreven in het Conservatorium van Maastricht en voorbereid door K. D'Hooghe speelde hij twee recitalexamens. De romantische en moderne orgelliteratuur, evenals een improvisatie op een gregoriaanse melodie vertolkte hij op het Schyvenorgel van de Koninklijke kerk te Laken, dat vooral in de «Grand chœur» indrukwekkend overkwam. Het Pre-Bach- en het Bachprogramma, evenals een improvisatie op een koraal werd uitgevoerd op het nieuwe Loncke-orgel in de St.-Gilliskerk te Brugge. De prestanten en fluitenfamilies klonken zangerig, vol en met veel karakter.

De Jos De Klerk-prijs 1983

werd toegekend aan ALBERT DE KLERK en op 3 november jl. in de Grote of St.-Bavokerk te Haarlem uitgereikt. De Jos De Klerk-

stichting kent deze prijs toe aan een bepaald persoon of een aantal personen samen, die zich uitzonderlijk verdienstelijk hebben gemaakt bij de bevordering van het muziekleven te Haarlem en omgeving.

De twaalfde cyclus van de Cantatediensten

in de St.-Jozefskerk te Antwerpen kent haar voorzetting. Deze cantatediensten willen een vernieuwde vorm van liturgie zijn: een gezongen eucharistieviering waarbij de uitgevoerde werken niet alleen gekozen zijn om hun esthetische waarde, maar evenzeer omwille van hun verband met de hoofdgedachten en bijbellezingen van die bepaalde zondag (zie agenda).

Tijdens de Vijfde Bachweek te Wiesbaden

werd een orgelwedstrijd georganiseerd waarbij Bernard Haas uit Siegburg de eerste prijs behaalde. De tweede prijs werd toegekend aan Stefan Pahn uit Keulen en de derde prijs ging naar Gerhard Jentschke uit Zweibrücken.

De Internationale Orgelwedstrijd «In memoriam Ferenc Liszt» te Budapest

Naomi Matsui uit Japan, studierend in Freiburg bij Zsigmond Szathmázy, behaalde de eerste prijs; Ales Barta uit Tschechoslovakië werd tweede en László Révész uit Hongarije werd derde laureaat. Ales Barta uit Tschechoslovakië werd tweede en László Révész uit Hongarije werd derde laureaat.

Zuidnederlands Orgelconcours voor Amateurs - Boxtel '84

De Stichting Kerkconcerten Boxtel organiseert in het kader van het Belgisch-Nederlands verdrag in 1984 voor de vijfde maal een Zuidnederlands Orgelconcours voor amateur-organisten, die woonachtig zijn in de Nederlandse provincies Zeeland, Noord-Brabant en Limburg en in de Belgische provincies Antwerpen, Limburg en Oost- en Westvlaanderen. Men dient amateur te zijn op het moment dat de inschrijving sluit (18 februari 1984).

Er zal een eerste voorselectie worden gehouden op zaterdag 10, 17 en 24 maart op het Pels-orgel van de Maria Reginakerk te Boxtel. Van de kandidaten wordt verlangd dat zij een programma ten gehore brengen van maximaal 15 minuten, bestaande uit werken naar eigen keuze en het koraalvoorspel «Es ist das Heil uns kommen her» van een onbekende componist (Nr. 27 uit «Achtzig Choralvorspiele deutscher Meister», Ed. Peters).

De tweede voorselectie zal worden gehouden op donderdag 26 april op het Smitsorgel van de St.-Petruskerk te Boxtel. Het verplichte werk in het programma van 15 minuten is voor deze proef het koraalvoorspel «Gott des Himmels und der Erden» van M. Reger (Nr. 12 uit Choralvorspiele opus 67, 1. Heft).

De finale zal worden gehouden op zaterdag 28 april, wederom op het Smitsorgel. In een programma van maximaal 20 minuten dient het verplichte werk Paeludium und Fuge in G dur, opus 37 nr. 2 van F. Mendelssohn-Bartholdy opgenomen te worden.

Het inschrijvingsformulier en nadere inlichtingen zijn te bekomen bij: B. Heetvelt, Schijndelseweg 66, 5283 AE Boxtel Ned. (tel. 4116-74841).

Onderwijs voor Amateur-Organisten

Op zaterdag 7 april 1984 zal de Nederlandse Organistenvereniging te Amersfoort haar eerste studiedag houden, gewijd aan het thema van het onderwijs voor amateur-organisten.

Tijdens deze studiedag zullen volgende thema's in verschillende referaten aan de orde komen:

- de complete amateur-organist,
- het orgel, instrument voor kinderen?
- orgelonderwijs aan de muziekschool,
- de opleiding van de Commissie voor de kerkmuziek,
- harmonisatie en improvisatie voor beginners,
- instrumenten voor onderwijsinstellingen,
- de toelatingseisen voor de vakopleidingen en
- een viertal korte regionale rapporten.

Ter gelegenheid van deze studiedag zal er in maart 1984 een thema-nummer van het N.O.V.-maandblad («Het Orgel») verschijnen over dit onderwerp.

De kosten voor deze dag bedragen 30,— Gld (Voor leden van de N.O.V.: 12,5 gld) 's Middags kan men een lunch bekomen aan 15,— Gld.

Inschrijving dient te geschieden door overschrijving op giro nr. 102003 van de Penningmeester N.O.V. te Naaldwijk (onder vermelding «studiedag 7 april») vóór 1 maart a.s.

Orgeltage '84 van Studio XVII Augsburg

Studio XVII Augsburg organiseert concerten en geeft grammofoonplaten uit. Van 24 tot 26 april 1984 organiseert deze instelling Orgeldagen met als thema Girolamo Frescobaldi. De leiding berust bij Roland Götz.

Deze orgeldagen kunnen gevolgd worden door studenten, liefhebbers, en geïnteresseerden, door spelers en door luisteraars.

De orgeldagen gaan hoofdzakelijk door aan een naar Italiaanse stijl gebouwde orgel van Johannes Rohlf.

Inlichtingen: Studio XVII Augsburg, Am Mühlanger 16 - D. 8901 Deubach bei Augsburg.

VII. Internationale J.S. Bach-wedstrijd

Van 20 mei tot 4 juni gaat te Leipzig de Internationale J.S.B.-Concours door voor klavier, orgel, zang, viool en fluit.

De inschrijvingen worden op 10 januari '84 afgesloten.

Inlichtingen: Secretariaat Internationale J.S. Bach-Concours, Grassistr., 8, 7010 Leipzig, D.D.R.

VIII. Seminarie van orgelinterpretatie te Aitlötting (Passau)

Dit seminarie richt zich naar «nicht hauptberufliche Organisten», d.i. naar personen die het orgel bespelen zonder dat zij daar hun hoofdberoep van maken.

Dit seminarie, o.l.v. Franz Lehdorfer, Domorganist van München, gaat door van 26 tot 28 april 1984.

Inlichtingen: Dr Olof Zenner, Alarichstr., 1 - 5000 Köln 21 - B.R.D.

Noordhollandse Academie voor Orgel en Koördirectie

De projecten van «De Noordhollandse Academie voor Orgel en Koördirectie» zijn bestemd voor amateurorganisten en koördirigenten die zich nader willen oriënteren op specifieke onderdelen van de orgel- of koorliteratuur.

De 2de cursus vindt plaats op zaterdag 7 april, aanvang 14 uur. Het orgelgedeelte van deze dag heeft als thema: «Jan Pieterszoon Sweelinck».

De te behandelen orgelliteratuur:

1. Echo-fantasia in a-kl. (Ver. Ned. Muz. Gesch. Vol. 1 Fasc. nr. 12)

2. Toccata in C-gr. (idem Vol. 1 Fasc. 1 nr. 25)
3. Onse Vader in hemelrijck (idem Vol. 1 Fasc. 2 nr. 9)

De lessen vinden plaats op het in 1754 gebouwde orgel in de Lutherse kerk aan de Baangracht te Alkmaar. Docent is Pieter van Dijk (leraar aan de muziekschool te Den Helder). Het orgelgedeelte zal worden afgesloten met een concert verzorgd door de actieve deelnemers en de docent. Aanvang 20 uur in de Lutherse kerk.

Het 3de project zal plaatsvinden op zaterdag 2 juni, aanvang 14 uur. Het orgelgedeelte heeft als thema «De 6 orgelsonates van Felix Mendelssohn; ontstaan, invloed en interpretatie» (aanbevolen uitgave; Breitkopf-Edition). De cursus wordt gegeven op het onlangs gerestaureerde Bätz-Witte orgel (1871) in de Oosterkerk te Hoorn. De cursus wordt geleid door Hans van Nieuwkoop (docent aan het Sweelinckconservatorium te Amsterdam).

Het afsluitende deelnemers- en docentenconcert vindt om 20 uur plaats in de Oosterkerk te Hoorn (voor beide projecten).

De kosten per persoon per project bedragen f 30,— voor actieve deelname en f 20,— voor toehoorders.

Voor nadere informatie en aanmelding omtrent het orgelproject kan men zich wenden tot Pieter van Dijk, Baangracht 1, Alkmaar (Ned.), tel. 072-120528.

Veurne 16-21 juli 1984 Zomercursus Kamiel D'Hooghe

Van maandag 16 tot zaterdag 21 juli 1984 geeft Kamiel D'Hooghe een cursus over «Muziek voor Zuidnederlandse orgels». Het programma omvat werken van Van den Kerckhoven, Van den Gheyn, Raick, Boutmy, Van Helmont, Robson, De Gruyter, Fétis, enz.

Alhoewel de Zuidnederlandse muziek in het bijzonder aan bod komt, kan een ruimer repertorium voorgesteld worden, uiteraard rekening houdend met de aard van de te bespelen orgels.

Sedert twee jaar wordt de cursus gegeven op vier merkwaardige Van Peteghem-orgels. Ook dit jaar worden deze instrumenten bespeeld. Het betreft de Van Peteghem-orgels van Veurne, Haringe, Moere, Millam en het nieuwe Garnier-orgel te Ekelsbeke (Escelbecq).

Het aantal deelnemers is beperkt. De organisatie berust bij het Documentatiecentrum voor orgel, Vleeshouwersstraat 23, 8480 Veurne.

Het inschrijvingsrecht bedraagt 500 F. Het lesgeld voor de cursus: 2.500 F.

Men kan logies en ontbijt bekomen aan 260 F per etmaal.

4. Internationale Orgelconcours Manchester 1984

In het kader van het Manchester Festival gehouden van 7 tot 22 september 1984 gaat vanaf zondag 16 tot vrijdag 21 september de «Fourth International Organ Competition» door op het driemanuig Hradetzky-orgel in de concertzaal van het Royal Northern College of Music.

De wedstrijd richt zich tot kandidaten, jonger dan 31 jaar op 1 september 1984.

Het programma van de eliminatieproeven bestaat uit:

1. Offertoire sur les Grands Jeux (Messe à l'usage des paroisses) van Fr. Couperin
2. De twee orgelkoralen «Allein Gott in der Höh' sei Ehr» BWV 676 en «Jesus Christus unser Heiland» BWV 665 van J.S. Bach
3. Fantasie in A van C. Franck

Het programma van de finale omvat :

1. De orgelkoralen « O Gott, du frommer Gott » (Nr. 7) en « Herzlich tut mich verlangen » (Nr. 10) van J. Brahms
2. De derde beweging uit de Vijfde Symfonie van L. Vierne
3. De Passacaglia en Fuga in c BWV 582, van J.S. Bach

De jury bestaat uit : Geraint Jones, Voorzitter ; Kamiel D'Hooghe (B), Fenner Douglas (U.S.A.), David Lumsden en John Scott.

De prijzen vertegenwoordigen het bedrag van 3.500 f.

De inschrijvingen worden afgesloten op 1 mei 1984.

Voor verdere inlichtingen kan men zich wenden naar : Secretariaat International Organ Competition, Central Library, St. Peter's Square, Manchester M2 5PD.UK.

Internationale Orgeldagen Rijnstreek

Van 12 tot 15 september 1984 organiseert de Stichting Internationale Orgeldagen Rijnstreek voor de tiende keer een internationaal orgelconcours.

Zoals gebruikelijk zullen acht jonge organisten uit de landen van het stroomgebied van de Rijn uit de binnegekomen kandidaten worden geselecteerd.

Dit concours gaat door op het orgel (König 1776) van de Stevenskerk te Nijmegen.

Inlichtingen en aanmelding bij het secretariaat van de Stichting : J.C. de Groot, Passavantlaan 27, 6821 JH Arnhem.

Inschrijving vóór 1 maart 1984.

IXe Internationale Orgelconcours - Grand Prix de Chartres

Deze internationale orgelconcours gaat door van 3 tot 23 september 1984, en is toegankelijk voor alle organisten na 1 januari 1949 geboren.

De 1ste prijs voor interpretatie bedraagt 20.000 FF, de 1ste prijs voor improvisatie bedraagt eveneens 20.000 FF.

De inschrijvingen moeten ingestuurd zijn vóór 30 april 1984.

De verplichte werken zijn :

- Fuga in sol groot BWV 577 - J.S. Bach
- Tierce en taille (Benedictus) de la Messe des Couvents, F. Couperin
- Scherzo opus 2, M. Duruflé
- « Allein Gott in der Höh' sei Ehr » BWV 662 J.S. Bach
- Variations uit de 5e Symphonie - Ch. M. Widor
- Transports de joie - O. Messiaen
- « O Lamm Gottes » BWV 656 - J.S. Bach
- 3e Sonate — F. Mendelssohn
- « Interférences » - R. Ourgandjian (Edit. Mus. de la Schola Cantorum, 76bis, rue des Saint-Pères, 75006 Paris - F.).
- « Clameurs et chorals » - Final de l'Office de la Septuagésime (extrait de l'orgue Mystique) - Ch. Tournemire.

In het Conservatorium van Maastricht

geeft KLAAS HOEK op 22 en 23 maart in de concertzaal een cursus over *nieuwe orgelmuziek*.

In het Twents Conservatorium te Enschedé

geeft KAMIEL D'HOOGHE op 29 en 30 maart een cursus over de *Zuidnederlandse orgelmuziek*.

Orgelbouwnieuws

... Gelezen in Orgel- en Vespernieuws (verantw. uitg. J. Marichal, Deerlijk) :

— Op zondag 8 mei 1983 werd het gerestaureerde orgel van de St.-Pieterskerk te Ukkel ingespeeld door J. De Bondt. Dit orgel werd oorspronkelijk gebouwd door Antoine Coppin, « facteur d'orgues à Nivelles en 1829 », althans volgens een inscriptie in de windlade.

Werkzaamheden aan het orgel gebeurden in 1853 door P.H. Anneessens uit Ninove, in 1884 door de Brusselse firma Van Bever, in 1926 door de firma Kerkhoff uit Brussel. In 1947 bezorgde de firma Loncke uit Esen het orgel een pneumatische tractuur. In 1982 werden de restauratiewerken voltooid door de firma Loncke uit Kortemark.

De samenstelling is als volgt :

HOOFDWERK (C-f^{'''})

Cornet V
Montre 8
Bourdon 8
Prestant 4
Flûte 4
Doublette 2
Nazard 2 2/3
Quart-Nazard 2
Tierce 1 3/5
Fourniture V
Trompette 8 bas
Trompette 8 sup.
Clairon 4 bas
Hautbois 8 sup.

POSITIEF (C-f^{'''})

Prestant 4
Bourdon 8
Flûte 4
Doublette 2
Nazard 2 2/3
Cornet III
Cymbale II
Cromhorne 8 bas
Cromhorne 8 sup.

PEDAAL C-f

Prestant 8
Bourdon 16
Octave 4
Mixture III
Cornet III
Trompette 8
Clairon 4

— De firma Loncke bouwde verleden jaar een nieuw orgel in de St.-Elegiuskerk te Zedelgem, dat naar verluid nog steeds niet ingespeeld is. Het is een uitgebreid drieklaviersorgel met pedaal, bestaande uit hoofdwerk, rugwerk en borstwerk en zelfstandig pedaalwerk. De kast blijkt geïnspireerd te zijn door de Nederlandse orgelbouw uit begin 19de eeuw, meer bepaald het type orgels van Abraham Meere. Het is rein mechanisch.

— Orgelbouwer Marc Laureys uit Semmerzake voltooide de restauratie van een Joseph Deprez-orgel in de kloosterkapel van de zusters Franciskanessen in Gent (Instituut Krombeen). Het is een éénklaviërs mechanisch orgel met aangehangen pedaal.

Koninklijke Conservatorium Brussel

— J. Verdin geeft op 30 januari te 15 uur in de Karmelietenkerk een cursus over «Méditations sur le Mystère de la Trinité» van O. Messiaen.

Naast de uitvoering van dit orgelwerk geeft hij een bespreking van de «taal» van Messiaen waarbij gesteld wordt dat dit werk geldt als synthese van de karakteristieken van zijn orgelwerk.

— G. Potvlieghe geeft vanaf 14 januari, gedurende de tweede trimester, een cursus gewijd aan de orgelbouw, de orgelrestauratie en de orgelgeschiedenis met nadruk op de Zuidnederlandse orgelcultuur.

Koninklijk Conservatorium Luik

J. Ferrard, orgelleraar, nodigt uit op een lezing op zaterdag 10 maart te 16 uur, en een concert te 20 uur, gegeven door F. Friedrich, organist van het befaamde orgel te Altenburg (DDR). Hij zal spreken over «De historische orgels van Saksen en hun invloed in de interpretatie van het werk van J.S. Bach».

Agenda

JANUARI :

Zo 22 18u30 Antwerpen, St.-Jozefskerk : Cantatedienst
Homilie : Dom. E. Schaeffer
Antwerps Bachkoor o.l.v. M. Scheck, orgel : H. Verschraegen

FEBRUARI :

Vr 17 20u Vlaardingen (NL), Grote kerk (Van Peteghem-orgel) :
K. D'Hooghe

Zo 19 18u30 Antwerpen, St.-Jozefskerk : Cantatedienst
Homilie : Paul Schollaert
Koor Can Amore (Ekeren) o.l.v. H. Creten, orgel :
H. Verschraegen

MAART :

Zo 18 18u30 Antwerpen, St.-Jozefskerk : Cantatedienst
Homilie : I. De Sutter
Antwerps Bachkoor m.m.v. Kantiek en Con Amore,
solisten en orkest o.l.v. Michael Scheck, orgel : H.
Verschraegen

Za 31 20u Enschede (N.), Grote kerk : Kamiel D'Hooghe

Orgeltijdschriften

ARS ORGANI, Zeitschrift für das Orgelwesen, Verlag Merseburger, Kassel, BRD

31. Jg. Heft 4 - Dezember 1983

— Otto Biba : Orgel und Orgelspiel in Leben und Schaffen Johannes Brahms

— Hans Musch : Zu Johann Sebastian Bachs Choralbearbeitung «In dulci Jubilo» BWV 608

— Jurgen Eppelsheim : Stumm-Organen in Rhaunen und Sulzbach

- Kveta Fridrichova und Zdenek Fridrich : Orgeldenkmalpflege in der CSSR
- Hans Klotz : Zur Artikulation in alter Orgelmusik
- Burkhardt Goethe : Internationale Orgeltagung der G.D.O. vom 31.7 bis 6.8.1983 in Strassburg/Elzass
- Neue Orgeln : — Pfarrkirche St. Heinrich in Wolfsburg
— Eine Hausorgel in historischen Stil

CONNOISSANCE DE L'ORGUE, Revue de l'Association Française pour le Sauvegarde de l'Orgue Ancien, 25, Rue des Coulmiers, 75014 Paris Fr.

N° 47 - Eté 1983

— In memoriam Helmut Winter

— J.C. Tosi : L'Orgue de St. Jean-Baptiste de Nemours

— P. Hardouin : Facteurs d'orgues Parisiens du XVIIe siècle : Etienne Enocq (fin)

THE DIAPASON, An International Monthly devoted to the organ, the harpsichord and Church Music, 380 Northwest Highway, Des Plaines III, 60016 U.S.A.

74th Year - 1983 - N° 7 - July

— Piet Kee : The Secrets of Bach's Passacaglia (2)
— Cath. Stanley Casey : Antonia Cifra and the Ostinato Ricercar
— Dolores Bruch : Frescobaldi Conference

N° 8 - August

— Jon F. Eiche : Accent, Meter and the Organ

— Piet Kee : The Secrets of Bach's Passacaglia (3)
N° 9 - September

— Gwilym Beechey : Herbert Howells A Tribute

— Jan Overduin : Organ Duet Music

— Piet Kee : The Secrets of Bach's Passacaglia (slot)

— Larry Palmer : Some literary References to the Harpsichord and Clavichord : 1855-1923

N° 10 - October

— William J. Gatens : The Victorians : Romantic or Classic ?

— Wilson Barry : A 12th-Century English Organ

— Raymond Schroyens : Flor Peeters at 80 : A Tribute

— Henry Woodward : Pachelbel on Wheels

— Larry Palmer : Losses

N° 11 - November

— Barbara Owen : AGO / OHS in Worcester

— Patricia Kazarow : «Aus Tiefer Not» Martin Luther's Psalmhymn

— Karyl Louwenaar : Bruges 1983 - Harpsichord / Pianoforteweek
— A report

— David Runner : University of Kansas 1983 Institute

L'ORGANISTE, Revue trimestrielle, Organe de l'Union Walonne des Organistes, a.s.b.l.

15e Année, N° 60 1983/4

— J.P. Félix : L'Orgue de l'église St. Pierre et Paul à Châtelet

— Cl. R. Roland : Maurice Guillaume, compositeur

— J.P. Félix : A propos de l'ancien orgue de Fontaine l'Evêque, provenant du prieuré des Trinitaires d'Orival/Nivelles ; Une Résolution sur les violons et danses dans les églises du district de Bouvignes

— E. Devos : Orgues et restaurations récentes (Voroux, Liérs, José-Herve, Villers-le-Peuplier, Ruy-Hollogne, Visé, Brasschaat)

— G. Van den Berghe : Le Fondateur de cloches Marcel Michiels

— J.P. Félix : Archives campanaires du Brabant

HET ORGEL, Uitgave van de Nederlandse Organistenvereniging

79e jaargang - Nr. 10 - October 1983 (Themanummer over J.S. Bach)

- E. Kooiman : *Das ist ja etwas ganz Anderes !*
- P. Kee : *De geheimen van Bachs Passacaglia*
- Th. van Huijstee : *De canons uit «Die Kunst der Fuge»*
- P. van Dijk : *Bachs Fantasia in g*
Nr. 11 - November 1983
- J. van Biezen : *Het ritme van de Geneefse psalmmelodieën*
- R. Verwer : *Joseph Merklin, orgelmaker of industrieel ?*
- Th. van Huijstee : *Over het spelen van Frescobaldi's muziek*
Nr. 12 - December 1983
- Ina Lohr overleden
- E. Bongers : *Piëtisme en chauvinisme onder de middernachtszon*
— over kerkmuziek in Noorwegen —
- P. van Dijk : *Impressies uit Zwitserland — Onthullingen rond Smits*
- J. van Biezen : *De oorspronkelijke dispositie van het bureau-orgel van Hendrik Hermanus Hess van 1776 in het Haags Gemeentemuseum (Gierveld, nr. 115)*
- Besturendag 1983 — *Informatieve werkbijeenkomst*
- T. Heidinga : *Het orgel van C. Franck in de Ste Clotilde (reactie)*
- W. Syré : *Een huisorgel in historische stijl*
- G.F. Meijer : *Verslag amateur-orgelconcours 1983 Enschede*

ORGLET — Ledenblad van het Deens Orgelgezelschap

Nº 24 1983, 1:1983

- J.B. Condat : *Dom François de Bedos de Celles : de kunst van het orgelbouwen*
- M. Kjersgaard : *Orgel-ABC: -Frankrijk (XII)*

ORGELFORUM — Ledentijdschrift van het Zweedse Orgelgezelschap 1983

- Bengt Andreas : *Gottfried Silbermann - 300 jaar*
- Susi Jeans : *Een voorbeeldige orgelrestauratie*
- Gotthard Arner : *Een zelden gehoord Sallerqvist-orgel*
- Stellan Gustafson : *Jonseredsorgel 200 jaar ; Het lot van een kerkorgel*
- Palle Alsfelt : *Suitslands oudste orgel*
- Gunnar Wahlström : *Gesellschaft der Orgelfreunde — Strassbourg 1983*
- Johannes Gardell : *Orgelkleinoden in Jutland*
- Ewald Kooiman : *Orgelkunst in Nederland na 1800*
- Lennart Persson : *Orgelweek in Skane - 1983*

WURTEMBERGISCHE BLATTER FÜR KIRCHENMUSIK
Mitteilungsblatt — Verband der Chöre und Kirchenmusiker e.V.

50. Jahrgang Nr 5 - September-Oktober 1983

- Martin Rössler : 1583 — *Das erste Offizielle Kirchengesangbuch für Württemberg (Teil I)*
- Matthias Naeschke : *Die Angst der 95 %*
Nr 6 November-Dezember 1983
- Hermann Rau : *Ein Dankeswort an Verbandsrechner LKMD Rudolff-Günther Lüpplé*
- Martin Rössler : 1583 — *Das erste offizielle Kirchengesangbuch für Württemberg (Teil II)*
- Otto Eiba : *Johannes Brahms, Messe für Chor und Orgel*
- Werner Schrade : *Ich meine so*
- Hartmut Dieter : *10 Jahre Oekumenischer Chor in Stuttgart*
- Gerhard Steff : *Einladung zur Kirchenmusiktagung 1984*

- Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe
- Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.
- Drukkerij Van Geertruyen — Asse